NÉMETH ISTVÁN

A MAGYAR—NÉMET KATONAI KAPCSOLATOK KÉRDÉSÉHEZ (1928—1934)

Az 1927. április 5-én aláírt olasz—magyar barátsági és együttműködési szerződés volt az első jelentősebb lépés Magyarország külpolitikai elszigeteltségének feloldásához. Magyarország ekkor Olaszországban vélte megtalálni azt a politikai és katonai szövetségest, aki támogatja közép-európai újjárendezési törekvéseit. A sovány eredményeket felmutató olasz orientációjú külpolitika, s a remélt hatékony olasz katonai támogatás elmaradása azonban csalódást okozott magyar hivatalos körökben. Ennek láttán már Bethlen miniszterelnöksége idején megjelent az egyoldalú olasz orientáció enyhítésének szándéka, amely a meglevő kapcsolatok fejlesztésével egyidejűleg intenzívebb németbarát politika folytatását követelte, az olasz—német együttműködés kialakításában pedig közvetítő szerep vállalására kínálkozott fel. E célkitűzés megvalósításában tradicionális német orientáltsága miatt is készséges partnernek bizonyult a magyar vezérkar, amelynek vezetői 1929 elején egyébként is megfogalmazták a politikai és katonai vezetés szorosabb együttműködésének követelményét és szövetségi rendszer kiépítését a revíziós külpolitikai célok megvalósítása érdekében. Ennek igényét Röder Vilmos tábornok, vezérkari főnök sürgette a Legfelső Honvédelmi Tanács 1929 áprilisi ülésén, amikor kifejtette: „Katonapolitikai helyzetünk súlypontja ma teljesen külpolitikai téren van: külpolitikai előfeltételek nélkül nem hogy támadó háborúra nem lehet gondolnunk, de még csak egy adott helyzet előnyeit sem tudjuk kihasználni, sőt még az ehhez szükséges katonai előkészületeket sem valósíthatjuk meg. Ha külpolitikai céljaink eléréséhez a hadsereg közreműködése szükséges (akár mint előzmény, akár mint követelmény), ahhoz ennek megfelelően kell a hadseregnek a cselekvési előfeltételeket megadni, éspedig minél valószínűbb és minél közelebb az eshetőség, annál alaposabban és annál hamarabb."[1] Gömbös Gyula 1929 októberi honvédelmi miniszteri kinevezését követően a vezérkar befolyása túlnőtt a hadseregen, és egyre nagyobb beleszólást követelt magának az ország bel- és külpolitikájának irányításába. A magyar katonai vezetés külpolitikai tevékenysége az 1920—30-as évtized fordulóján elsősorban a katonai egyenjogúság elérésére irányult, amelyhez a Népszövetség leszerelési konferenciáján való részvétel kínált alkalmat. A vezérkar emellett széles körű hírszerző tevékenységet folytatott, amelynek hatásköre nem rekedt meg a számára elsődleges fontosságú kisantant államok és a Szovjetunió irányában folytatott hírszerzésnél, hanem minden országról és minden fontosabb kérdésről igyekeztek tudomást

1 Hadtörténeti Levéltár (HL), Tanulmányok gyűjteménye. 2015. sz. Idézi: *Dombrády Loránd:* Adalékok a magyar uralkodó osztályok katonapolitikájához (1927—1936). Hadtörténelmi Közlemények, 1977/1. 11. o.

szerezni. Rendszeres összefoglalóik, katonai, politikai, gazdasági helyzetmegítéléseik felhasználása, aktív információs együttműködésük a külügy- és belügyminisztériummal, a magyar—olasz és magyar—német viszonylatú katonadiplomácia szerves beépülése a kétoldalú kapcsolatokba, majd aktivitásuk a német—olasz—magyar blokk létrehozásában pontosan igazolta közelkerülésüket a külpolitikai döntésekhez.[2]

Az 1920—30-as évek fordulóján a magyar—német kapcsolatok még messze elmaradtak a magyar kívánalmaktól. A német mezőgazdaság védelmére az 1920-as évek közepén hozott, s egyre átfogóbb rendszert képező állami intézkedések ugyanis fokozatosan gátat emeltek a tradicionális magyar exportcikkek (gabona, sertés, szarvasmarha) németországi bevitele elé, s így megakadályozták a német viszonylatban erősen passzív magyar külkereskedelmi mérleg kiegyensúlyozását, amelyet a magyar kormány a Németországba irányuló agrárkivitel fokozása révén kívánt elérni. A német agrárvédelmi rendszer kiépítése egybeesett a német ipar külföldi értékesítési piacainak visszaszerzési törekvésével, mivel Németországnak jóvátételi kötelezettségeit és kölcsöneit kereskedelmi mérlege aktívumából kellett fizetnie. E céltudatos német gazdaságpolitika egyre súlyosabb helyzetbe hozta Magyarországot, ezért mezőgazdasági termékei exportjának kikényszerítését, valamint az önálló magyar iparfejlesztés ösztönzését értékvámok bevezetésével és ipari protekcionizmus folytatásával vélte megvalósítani. A magyar agrártermékek bevitele előtti német elzárkózás lehangoltságot eredményezett az eredetileg leginkább németbarát konzervatív és agrárkörökben, amely természetszerűleg tükröződött a két ország diplomáciai érintkezéseiben.

A magyar politikusok megnyilvánulásaiban a gazdasági kapcsolatok elégtelen szabályozása a magyar—német politikai kapcsolatok egyedüli mércéjévé vált. A politikai és gazdasági kérdések szétválaszthatatlanságával érveltek, s a két ország politikai viszonyának alakulását a kereskedelmi szerződéskötés sikerétől tették függővé. A weimari korszak német politikája ezzel ellentétben a gazdasági és politikai kérdések szétválasztását vallotta, gazdasági ügyekben kérlelhetetlennek bizonyult, s nem kezdeményezte a két ország viszonyának javítását. 1928 elején az eltérő érdekek miatt megszakadtak az 1920. évi legnagyobb kedvezmény elvén alapuló ideiglenes kereskedelmi szerződés felváltását célzó magyar—német kereskedelmi szerződési tárgyalások; csupán 1931 júliusában írták alá a Magyarországra nézve meglehetősen sovány eredményt felmutató kereskedelmi szerződést. Az időközben kirobbant pénz- és hitelválság miatt Magyarország kötött devizagazdálkodást vezetett be, transzfermoratóriumot rendelt el, amely megbénította a két ország kereskedelmi forgalmát. A fizetési forgalom új alapokra helyezésére a kölcsönös beszámítás (clearing-egyezmény) látszott a legalkalmasabbnak; ennek alkalmazásáról a két fél 1932 márciusában állapodott meg. A Magyarországon érdekelt legnagyobb német cég, az IG-Farben gazdasági befolyásának megőrzéséért kompenzációs üzletekkel próbálkozott, s magyarországi áruvásárlásainak németországi értékesítési hasznából finanszírozta Magyarországra irányuló exportjának egy részét. Az egyre passzívabbá váló magyar—német kereskedelmi mérleg egyensúlyát a német kereskedelempolitika szigora miatt azonban sem a clearing-egyezménnyel, sem a kompenzációs üzletekkel nem sikerült megvalósítani. Egy 1932 december eleji német külügyi hivatali állásfoglalás teljes külpolitikai érdekközösséget csak a leszerelési kérdésben állapított meg; a határrevízió konkrét

2 Lásd: *Vargyai Gyula:* Katonapolitika és külpolitika Magyarországon a harmincas évek első felében. Valóság, 1978/2. 49—60. o.

céljait eltérőnek ítélték, sőt kijelentették, hogy e területen Németország és Magyarország nem tud közösen fellépni és nem várhatja el a másik fél aktív támogatását sem. A magyar ambíciókkal ellentétben politikai érdektelenséget nyilvánítottak ki Magyarország délkelet-európai szerepét illetően.

Német részről a Franciaországtól politikai és katonai függőségben álló kisantant államok gyengítését hatalompolitikai megfontolásokból ugyan kívánatosnak tartották, de azt alárendelték e három országhoz fűződő jelentős gazdasági érdekeiknek. A gazdasági kapcsolatok terén is be kellett érniök a német politikai vezetés ígéretével, hogy a gazdasági prosperitás visszatértével a német piac nagy lehetőségeket nyit meg a magyar termékek értékesítése előtt, amelyet a német mezőgazdaság intenzívebbé válásának további folyamata sem akadályozhat meg.[3]

A gazdasági és politikai érdekeket éveken keresztül egymástól elkülönítve kezelő, s ebből következően a magyar gazdasági érdekeken részvétlenül átsikló német álláspont csupán Hitler 1933. január 30-i kancellári kinevezését követő hónapokban változott meg. A magyar diplomaták és politikusok kitartó közbenjárásának eredményeképpen a német—magyar politikai érdekközösség német részről történt elfogadása — s ebből adódóan Magyarország megkülönböztetett kezelése — kedvezően hatott a német—magyar gazdasági kapcsolatok fejlődésére.

Kölcsönösen sok keserű szó és vádaskodás hangzott el a magyarországi német kisebbség kérdésében. A nézeteltérések főként a magyarországi németség iskolaügye, kulturális és politikai tevékenysége, a birodalmi németségi szervezetek magyarországi agitációja, a magyar és a Magyarországgal szomszédos államok német kisebbségének — a magyar revíziós célok szolgálatába állítandó — egyeztetett fellépése körül éleződtek ki, s mindvégig súlyosan megterhelték a magyar—német — egyébként barátinak jellemzett — kapcsolatokat.

Ilyen körülmények között a hivatalos magyar—német kapcsolatrendszeren belül csupán a gazdasági világválság megrázkódtatásait is visszaesések nélkül túlélő magyar—német katonai kapcsolatok voltak töretlenek. Egyenletes fejlődésük — a hadsereg szerepének 1929—30-tól mindkét országban egyre növekvő politikai befolyásával[4] párhuzamosan — tevékenyen hozzájárult a magyar—német gazdasági és politikai kapcsolatok normalizálódásához, majd a későbbi években az országot nemzeti tragédiába sodró magyar—német viszony szorosabbá fonódásához.

3 Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA), Bonn. Pol. Abt. II, Ungarn, Pol. 2. Bd. 4. 1932. dec. 1.

4 Az NSZK-ban „a Reichswehr szerepe a weimari köztársaság felszámolásában" kérdéskör vitái az 1950-es években éleződtek ki az NSZK-nak az Európai Védelmi Közösségben való részvétele, s a NATO keretében létrehozandó Bundeswehr alakítása kapcsán, amikor a parlamenti demokrácia — fegyveres hatalom viszonyát a weimari köztársaság példáján kezdték vizsgálni. A vitát *J. W. Wheeler-Bennet* angol történész Seeckt tábornok állítólagos „apolitikus" magatartásáról írt munkája: The Nemesis of Power. The German Army in Politics 1918—1945. London, 1953. (Német kiadása: Die Nemesis der Macht. Düsseldorf, 1954.) indította el. Lényegesen kiegyensúlyozottabb képet adott *G. A. Craig:* The Politics of the Prussian Army, 1640—1945, Oxford, 1955. (Németül: Die preussisch-deutsche Armee 1640—1945. Düsseldorf, 1960.) c. műve. Sokkal szélesebb forrásbázisra (az NSZK-ba időközben visszajuttatott archív forrásokra és vezető katonai személyiségek hagyatékára) támaszkodott *F. L. Carsten* összefoglaló jellegű munkája: Reichswehr und Politik 1918—1933. Köln—Berlin, 1964. A kutatás 1960-as évek végi eredményeit foglalta össze *R. Wohlfeil:* Heer und Republik. In: Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648—1939. Frankfurt am Main, 1970. A Reichswehr felelősségét tárgyalja a weimari köztársaság megszüntetésében *H. Herzfeld:* Das Problem des deutschen Heeres 1919—1945. Laupheim, 1952. és *K. D. Bracher:* Die deutsche Armee zwischen Republik und Diktatur (1918—1945). In: Schicksalsfragen der Gegenwart, Handbuch politisch-historischer Bildung. Bd. 3. Tübingen, 1958.

A kutatási érdekeltségek változását jelzik az 1970-es években született feldolgozások, amelyek a weimari köztársaság fegyverkezési problematikáját, általában a militarizmus kérdését, valamint a Reichswehr és az ipar kapcsolatát elemezték. E vonatkozásban mindenekelőtt *K.-J. Müller—E. Opitz:* Militär und Militarismus in der Weimarer Republik (Düsseldorf, 1978); *E. W. Hansen:* Reichswehr und Industrie. Rüstungswirtschaftliche Zusammenhänge und wirtschaftliche Mobilmachungsvorbereitungen 1923—1932 (Boppard am Rhein, 1978); *M. Geyer:* Aufrüstung oder Sicherheit. Die Reichswehr in der Krise der Machtpolitik 1924—1936 (Wiesbaden, 1980); *Andreas Hillgruber:* Grossmachtpolitik im 20. Jahrhundert (Droste, Düsseldorf, 1974) és *uő:* Die Reichswehr und das Scheitern der Weimarer Republik, In: Weimar. Selbstpreisgabe einer Demokratie (Droste, Düsseldorf 1980. 177—192. o.) c. munkák említendők.

A két ország magas rangú tisztjeinek szoros kapcsolattartásán, kölcsönös, rendszeres látogatásain túlmenően — amelyek során katonai és politikai kérdéseket vitattak meg — a magyar—német katonai együttműködés legfontosabb területét az 1920—30-as évek fordulóján meginduló haditechnikai és kiképzési együttműködés, majd a hírszerzési és hírcseremegállapodások rendszere, illetve a genfi leszerelési konferencián történő egységes fellépés jelentette.

1. Magyar—német haditechnikai és kiképzési együttműködés

A Magyarország katonai ellenőrzését ellátó Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság 1927. március 31-én befejezte több mint hatéves tevékenységét, s átadta helyét a Nemzetek Szövetsége időszaki ellenőrző bizottságának.[5] A magyar katonai vezetés, amely már az ellenőrzés bevezetése előtt, majd később annak idején kisebb-nagyobb sikerrel megkísérelte a rendelkezések kijátszását, a fegyveres alakulatok és bizonyos hadianyagok átmentését, a kényszerítő körülmények enyhülésével, s az ország gazdasági helyzetének bizonyos fokú javulásával egyidejűleg hozzálátott hadseregfejlesztési programjának kidolgozásához és megvalósításához. A Koronatanács 1927. december 20—30-i ülésein határozat született a honvédség fejlesztési programjának végrehajtásáról;[6] a nagyratörő hadseregfejlesztési, majd egy jól felszerelt magyar elithadseregről kialakított elképzelések az ország egyre súlyosabb gazdasági és pénzügyi nehézségei miatt csupán vágyálmok lehettek a katonai vezetés számára. Ezért a magyar és a német hadsereg *haditechnikai és fegyverzetfejlesztési* törekvései közös nevezőt találtak ugyan, de az együttműködés érdemi elmélyülését a partnerek eltérő gazdasági, tudományos és műszaki teljesítőképessége és lehetőségei meglehetősen szűk korlátok közé szorították.

A német hadseregfejlesztés komplex, szisztematikus munkálatai az 1920-as évek közepén megkezdődtek, s elsősorban a versailles-i szerződés határozatainak és „réseinek" maximális kihasználására, a hadsereg és a haditengerészet harckészségének emelésére törekedtek. Előkészületeket tettek a tömeghadsereg létrehozására, újjászervezték és kiépítették a határőrséget, felkészültek a mozgósítás személyi és hadigazdasági feltételeinek megteremtésére. Fontos feladatnak tartották a modern hadsereg fejlesztéséről, a hadsereg tökéletesítéséről és modernizálásáról folytatott elméleti vitákat.

A hadvezetés Truppenamtja (Csapathivatal) leplezett vezérkari funkciót töltött be; szellemi és szervezeti vezetésével betiltott fegyverfajtákat fejlesztettek és próbáltak ki az országon belül és a határokon kívül, s előkészítették tömeggyártásukat. Kidolgozták új kiképzési rendszerüket és korlátozott számban megkezdték a jövő új fegyverzetéhez szükséges személyzet kiképzését. Az 1924—1929-es évek előkészületi intézkedései teremtették meg a német hadsereg későbbi dinamikus fejlesztésének alapjait és legfontosabb feltételeit. A titkos fegyverzet- és eszközfejlesztés — amelyre 1924—28 között összesen 198,7 millió RM-et[7] költöttek — főleg a légierő, a tüzérség, a páncélos fegyvernem, a harci gázok és a híradás területére irányult.

A német I. W. G. és a magyar Haditechnikai Intézet szakemberei az első világháború befejezése után is kapcsolatban maradtak egymással. Németországi

5 *Godó Ágnes:* A Horthy-rendszer nemzetközi és katonai helyzete 1921—1927-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 1961/2. 560—561. o.
6 *Godó Ágnes:* A Horthy-fasizmus agresszív katonai terveinek előtérbe kerülése az 1927—29-es években. Hadtörténelmi Közlemények, 1962/1. 92—93. o., ill. *Dombrády Loránd:* i. m. 9. o.
7 *Karl Nuss:* Militär und Wiederaufrüstung in der Weimarer Republik. Zur politischen Rolle und Entwicklung der Reichswehr. Berlin, 1977. 220. o.

és magyarországi alkalmi találkozásaikon megvitatták a haditechnikai újításokat és eszmecserét folytattak haditechnikai nézetekről. Megbeszéléseiken elsősorban a korszerű tüzérségi anyag, a tüzérségi lőpor, a légvédelem és a gázvédelem kérdéseit érintették. A felszerelések különbözősége azonban kizárta a részletekbe menő tárgyalásokat. 1927 után e kapcsolatok rendszeresebbé váltak, s a két vezérkar (pontosabban: A HM VI. osztálya és a Truppenamt) szintjére emelkedtek.

1927—28-ban a honvédség szakértőit mindenekelőtt a német tüzérség és a motorizált tüzérség tapasztalatai érdekelték, amelyekről többek között magyar részről Fischer Lajos vkszt. ezredes, a HM VI—1 osztályvezetője tárgyalt Berlinben a Reichswehrministerium (RWM — Birodalmi Véderőminisztérium) hadműveleti osztályának tüzérségi szakelőadójával, illetve a Truppenamt főnökével, Werner von Blomberg tábornokkal.[8] A látogatás során bemutatták neki az új gyalogsági fegyverek és lövegek kísérleti példányait, s megbeszélték fejlesztésük irányelveit.[9]

1928 júniusában a RWM válaszolt a német motorizált ütegek szervezetére vonatkozó magyar kérdésekre.[10] A HM VI. osztály további érdeklődést mutatott a motorizált ütegek szervezeti felépítése iránt, s a pontos műszaki adatok megszerzésére utasította a berlini magyar katonai attasét.[11] Teljes betekintést nyert a német motorizált tüzérség szervezeti és műszaki kérdéseibe Deák honvéd tüzérszázados, akit három és fél hónapig a német motorizált tüzérséghez osztottak be.[12] Fegyverzeti együttműködésre irányuló magyar törekvést jeleztek az ún. Gebauer-féle, vadászrepülőbe építhető géppuska szabadalma eladása körüli mérlegelések. A magyar fél a gyártási jog megvételének lehetőségéből Olaszországot sem zárta ki, előnyben azonban a németeket részesítette; a találmány továbbadásától azt remélték, hogy szoros katonai kapcsolatban maradnak a németekkel és ennek fejében német találmányokat is megszerezhetnek. Az eladás lebonyolításával a Danuviát bízták meg, amelyet utasításokkal láttak el.[13] A katonai vonatkozású magyar találmányok közül a golyóálló benzintartályt és a tábori konyhát is felajánlották a német félnek.[14]

Az 1928 szeptemberi, Görlitz környékén tartott őszi hadgyakorlaton a Reichswehr meghívására Janky Kocsárd lovassági tábornok, a honvédség főparancsnoka, Rőder Vilmos altábornagy, vezérkari főnök és Decleva Zoltán alezredes, szárnysegéd vett részt. Fogadta őket Hindenburg birodalmi elnök és Heye tábornok, a hadvezetés főnöke;[15] a látogatás során megismerkedtek az új gyalogsági fegyverek és lövegek kísérleti példányaival, „melyek tanulmányozására azután a 3/a. osztály vezetője lett kiküldve. Ekkor kerültek szóba azon irányelvek, illetve követelmények, melyek a gyalogsági és tüzérségi lőfegyverek tökéletesítésénél és kiegészítésénél mérvadók."[16]

A magyar—német fegyverzeti együttműködésről kétéves szünet után a Rumpelles altábornagy vezette magyar katonai bizottság 1931. április 27—30. között tárgyalt a berlini Waffenamtban. Rumpellest megismertették a német hadiipar új termékeivel. A magyar katonai attasé a látogatásról szóló jelentésében részletesen felsorolta a német tüzérség új kísérleti lövegtípusait, amelyek

8 HL HM 1931. Eln. VI—2. Sztojákovics jelentése, 1931. aug. 14.
9 HL HM 1931. Eln. VI—2. 120 427 Sztojákovics jelentése, 1931. máj. 2.
10 HL HM 1928. Eln. VI—2. 20 607. 1928. ápr. 15.
11 Uo. 1928. aug. 29.
12 Uo. Sztojákovics jelentése, 1928. okt. 12.
13 HL HM 1929. Eln. VI—1. 1929. jan. 5.
14 PA AA Geheimakten, Pol. 13. II. b. Militärangelegenheiten, 1928. dec. 10., ill. 1929. júl. 9.
15 Országos Levéltár (OL) Küm. pol. res. 1928—21/7—4052 Wettstein tanácsos jelentése Walkó külügyminiszternek, a honvédség főparancsnokának látogatásáról (Berlin, 1928. okt. 6.)
16 HL HM 1931. Eln. VI—2. 120 427 Sztojákovics jelentése, 1931. május 2.

véglegesítését legkésőbb 1934 végéig tervezték. Ezek között a Krupp és a Rheinmetall cég által — a versailles-i békeszerződés tiltó rendelkezéseit kijátszva — gyártott könnyű és közepes lövegek (10,5 cm-es tábori ágyúk és 14,9 cm-es tábori tarack) is szerepeltek. Sztojákovics (később Sztójay) Döme berlini magyar katonai attasé a német Waffenamt vezetőinek meghívását javasolta, akik különösen „a Bofors-féle anyag és a légvédelmi autómatáink iránt érdeklődnek, s alkalmat lehetne adni ezek megtekintésére".[17]

A Rumpelles vezette bizottság látogatását követően a vezérkar főnöke a német—magyar fegyverzeti együttműködés szorosabbá tételét javasolta a honvédelmi miniszernek.[18] Rőder Vilmos rámutatott arra, hogy a németek az utóbbi években a magyarok számára sok tekintetben „hézagpótló" eredményeket értek el haditechnikai vonatkozásban, s szorosabb együttműködésre is hajlandók. Ennek eredményessége érdekében mindenekelőtt — az olaszokkal történt megállapodáshoz hasonlóan — a két vezérkar kapcsolatának szorosabbra fűzését ajánlotta, amelynek előkészítésére a berlini katonai attasé megbízását javasolta. Gömbös honvédelmi miniszter mindenben egyetértett a javaslatban foglaltakkal,[19] s 1931 júliusában utasították Sztojákovicsot, kezdjen tárgyalásokat a németekkel a fegyverzeti együttműködés újrafelvételéről, amelynek előfeltétele a két vezérkar együttműködésének megalapozása.[20] A német hadvezetés főnöke készséggel hozzájárult a bizalmas együttműködés felvételéhez és folytatásához a fegyverzet taktikai és technikai kérdéseiben.[21] Magyar részről azonnal konkrét tervet dolgoztak ki a műszaki kapcsolatok felvételére. A HTI parancsnoka közös műszaki albizottságok megalapításáról tárgyalt, így viszonyuk még szívélyesebbé és szorosabbá vált.[22] A német hivatalos műszaki körök előzékenységét azok magyarországi tartózkodásakor hasonlóan viszonozták, s kívánságuknak megfelelően bemutatták nekik a magyar légvédelmi felszerelést, az új tüzéranyagokat és a hajmáskéri kísérleti telepet — jelentette a HTI a katonai főcsoport főnökének.[23]

Az 1930-as évek elején tervbevett honvéd gépkocsicsoport felállításánál a HM VI. osztály a német hadseregben rendszeresített új típusú 1,5 tonnás tehergépkocsik és 1,5 tonnás Mercedes tehergépkocsik behozatalát tervezte, amelyek bemutatójára végül is 1933. november 18-án került sor Németországban.[24] 1934 végén a honvédelmi minisztérium további érdeklődést mutatott az 1000 cm^3 körüli német kisteherautók műszaki paraméterei iránt, mivel a jövőben — az eddig használt olasz kocsikkal szemben — a németektől kívántak vásárolni.[25]

Rendszeres együttműködés alakult ki *a kiképzési tervek átadásában és a kölcsönös vezénylések vonatkozásában.* A RWM „szigorúan bizalmas" kezeléssel a magyar vezérkar rendelkezésére bocsátotta az 1927. évi csapatgyakorlatok alkalmával gépkocsikon végrehajtott csapatszállítások, valamint az 1928 őszi gyakorlatokon a gépkocsi-alakulatoknál szerzett tapasztalatait,[26] amelyek a hadsereg motorizációjának előkészületeit jelezték. A német hadvezetés részéről meglehetősen bensőséges gesztusnak tűnt, hogy a magyar vezérkar rendelkezésére bocsátotta 1927. évi 32 oldalas szemleészrevételeit.[27]

17 HL HM 1931. Eln. VI—2. 120 427 Sztojákovics jelentése, 1931. máj. 2.
18 HL HM 1931. Eln. VI—1. 105 260. Idézi: Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919—1938. Budapest, 1968. 305—306. o.
19 Csak szolgálati használatra! I. m. 305. o.
20 HL HM 1931. Eln. VI—1. 105 306 Idézi: Csak szolgálati használatra! I. m. 306. o.
21 HL HM 1931. Eln. VI—1. 105 422 Sztojákovics jelentése, 1931. aug. 14.
22 Uo. 1931. szept. 17.
23 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 612. 1933. nov. 22.
24 HL HM 1933. Eln. VI—2. 105 590. 1933. nov. 13.
25 PA AA Pol. 13. II. b. Militärangelegenheiten, 1934. nov. 8.
26 HL HM 1929. Eln. VI—2. 14 226 Sztojákovics jelentése, 1929. jún. 27.
27 HL HM 1928. Eln. 5146. 1928. ápr. 12.

Magyar részről megkülönböztetett figyelemmel kezelték a német katonai attasé és egyéb német kiküldöttek magyarországi tartózkodását. A külföldi katonai attasék magyar katonai gyakorlatokon való részvételét egyébként 1928 februárjában szabályozták, amikor is kimondták, hogy „külföldi katonai attasék lehetőleg ritkán vegyenek részt katonai gyakorlatokon", de „ha meghívásuk elkerülhetetlen, olyan gyakorlatokra szóljon, ahol kevés alkalom van harcászati elveinkbe és alkalmazásukba betekinteni. Hajmáskérre... külföldiek elvileg ne hívassanak meg. A német kiküldöttekre, akiknek jelenléte egyébként is titkos, a fenti megállapítások egyelőre nem vonatkoznak".[28] 1929-ben — a RWM költségvetésének csökkentése miatt — nem tartottak nagyobb katonai gyakorlatokat. A berlini katonai attasé ezért utasítást kért, „kieszközölje-e tisztjeinknek német csapatokhoz és parancsnokságokhoz való beosztását". A VI. osztály a tervezett vezénylést — amelynek anyagi fedezete a kiképzési csoportfőnökség 50 000 Pengős előirányzatával rendelkezésre állt — a német gyakorlatok megrövidítése ellenére is szükségesnek tartotta, „miután a vezénylések a kiképzés terén értékes tapasztalatokat eredményezhetnek".[29]

1929 januárjában a magyar vezérkar elrendelte a német zsoldos kiegészítési rendszer felderítését, mivel valószínűnek tartották, hogy „a németeknek sikerült az antanttal szemben valami kibúvó megoldást találni, melyet privát egyének óvatosságból nem árulhattak el."[30] A RWM-ben a 2. (szervezési) osztály foglalkozott a békeszerződés kijátszásával, illetve a szolgálati idő megrövidítése útján nagyobb számú ember kiképzésének tervezetével. Mozgósítás esetén a hadsereg megháromszorozódását tervezték, s a szükséges létszám feltöltésekor a rövidített kiképzés útján nyert személyekkel számoltak. A századokat három törzslegénységi csoportra osztották, amelyek a 8—12 napos rövidített kiképzés végrehajtását gyakorolták.[31] Német részről érdeklődést mutattak és tájékoztatót kértek a békeszerződés határozatainak túllépéséről és ennek az antant-országokkal szembeni biztosítása magyar tapasztalatairól.[32] 1931 március elején a RWM a magyar kiképzési tapasztalatok átengedését kérte, mert rövidesen át akartak térni a sorozatos és rövid kiképzésre. Főleg az érdekelte őket, hogy a különböző fegyvernemeknél végrehajtott 5 hónapos kiképzés eredménye megfelelt-e a követelményeknek, vagy új kiképzési célok kitűzése, esetleg a kiképzési időszak megváltoztatása vált szükségessé.

Az 1931. március 19-i vezetési értekezlet döntése a T—3 osztály vezetőjének kérését elvileg teljesíthetőnek ítélte azzal a megszorítással, hogy kizárólag csak szóbelileg történhet, s az adatokat a RWM-ben a legszigorúbb titoktartással kezelik. A német fél tájékoztatása április 9-én történt meg.[33]

A RWM 1931. április 1-től kezdve megváltoztatta tisztképzését, s az elméleti kiképzés mellett fokozta a gyakorlati kiképzést. Az új kiképzési terv szerint a hadnagyi rendfokozatot $3^3/_4$ év alatt érik el. A magyar vezérkar beszerezte a RWM összefoglalóját a „Waffenschulék"-ról és az attasé október elejére az illetékes osztályvezető kiküldését kérte a német tisztképzés tanulmányozására.[34] Megküldte a Waffenschulék tan- és vizsgarendjét is.[35]

1931. május 29-én az attasé német motorizált gyalogezred gyakorlatáról és annak tapasztalatairól jelentett, s mellékelte a német összefoglalót.[36] 1931

28 HL HM 1928. Eln. VI—2. 1928. febr. 7.
29 HL HM 1929. Eln. VI—2. 105 494. 1929. jún. 28.
30 HL HM 1929. Eln. VI—1. 1929. jan. 19.
31 HL HM 1931. Eln. 124 100. Sztojákovics jelentése, 1931. dec. 4.
32 HL HM 1931. Eln. 118 529. Sztojákovics jelentése, 1931. jan. 24.
33 HL HM 1931. Eln. 119 371. Sztojákovics jelentése, 1931. márc. 6.; a vezetési értekezlet döntése: uo. március 19., a tájékoztató megtörténtének regisztrálása uo. április 9.
34 HL HM 1931. Eln. VI—2. 120 971. Sztojákovics jelentése, 1931. május 30., ill. uo. uő. 121 229. 1931. június 12.
35 HL HM 1931. Eln. VI—2. 122 794. Sztojákovics jelentése, 1931. szept. 19.
36 HL HM 1931. Eln. VI—2. 120 972. Sztojákovics jelentése, 1931. máj. 29.

augusztusában Adam tábornok, a német vezérkar főnöke megküldte az 1930 szeptemberi nagy német keretgyakorlatok 76 oldalas, rajzmelléklettel ellátott értékelését.[37] 1931 decemberében Groener altábornagy levélben köszönte meg Gömbösnek a Magyarországon járt német tisztek meleg és bajtársias fogadtatását. Egyúttal kiemelte a két hadsereg között fennálló szívélyes viszonyt és köszönetet mondott azokért az értékes szolgálati tapasztalatokért, amelyeket a német tisztek Magyarországon szereztek.[38]

A magyar katonai vezetésnek továbbra is részletes betekintése volt a német kiképzési tervekbe. Az 1933-as tervezetet áprilisban küldte meg a berlini magyar katonai attasé,[39] május elején pedig a német hadvezetés főnöke által kiadott, az 1932—33-as kiképzési évre vonatkozó észrevételeket szerezte meg.[40] Rövidesen pedig az 1933. évi csapatgyakorlatok tapasztalatairól jelentett.[41] A német hadvezetés az 1933-as évre nem tervezett nagyobb gyakorlatot, ezért a magyar vezérkar az év elején nem számolt magyar tisztek németországi vezénylésével. A berlini magyar katonai attasé 1933 július közepén azonban három magyar tiszt vezénylését kérte a német hírgyakorlatokra.[42] A gyakorlat célja annak kipróbálása volt, hogy a híradó csapat félállandó vezetékek építése mellett lépést tud-e tartani az előrenyomulásban levő seregtestek előrehaladásával.[43] Az elmaradt nagyobb gyakorlatért „mintegy kárpótlásul" őszi gyakorlatot tartottak, amelyre meghívták a Berlinben akkreditált katonai attasékat. A bensőséges német—magyar katonai kapcsolatokat jelezte, hogy a T—3 osztályvezető-helyettese bizalmasan közölte Miklós Bélával, az új magyar katonai attaséval: „nem olyan gyakorlatról van szó, amelyet barátaiknak mutatnak".[44]

1934-ben már nagy ütemben folyt a német repülőalakulatok felállítása, bár ezek katonai formációként még nem szerepelhettek. Rejtésükre ezért különböző fedőszerveket használtak: Verkehrsfliegerschule, Deutscher Luftsport Verband, Erprobungsstelle, Flugbereitschaft des Luftfahrtministeriums, Versuchstelle. Milch légügyi államtitkár készségesen mutatta az alakulóban levő repülőegységeket az 1934 novemberében Berlinbe látogatott két magyar repülőtisztnek, mert — mint mondta — „feltétlenül számítanak a magyar fegyverbarátságra". A megtekintett katonai repülőtereken 1—1 ezred állomásozott, s az iskolagépek száma több helyen a százat is meghaladta.[45]

Miklós Béla a Légügyi Minisztériumban tett látogatása során fontos információkat kapott a német katonai repülés helyzetéről. Milch államtitkár kifejezte reményét, hogy 1934-ben felállításra kerülnek a katonai légierők Németországban, amelynek korábbi szervezését politikai okokból nem akarják megkezdeni és nem akarnak elébe vágni Hitler Reichswehr-fejlesztési tervének. Nagy ütemben folyt a tisztek és altisztek pilótakiképzése, beleértve a repülő szakszemélyzetet is, akiknek számát az attasé 800—1000-re, a sportrepülőkét 2—3000-re, a repülőgépek számát pedig 400—600-ra (közöttük 50—100 bombázó) becsülte. A kiképzéssel párhuzamosan a fő hangsúlyt a repülőgépgyárak teljesítőképességének növelésére helyezték. A gyártást a legapróbb részletekig megszervezték és mindent előkészítettek a sériagyártásra. Főleg vadász- és felderítő gépek gyártására készültek fel, „amennyiben azonban szomszédjaik a

37 HL HM 1930. Eln. 118 171. 1930. nov. 4.
38 HL HM 1931. Eln. VI—2. 124 108 Sztojákovics jelentése, 1931. dec. 5.
39 HL HM 1933. Eln. VI—2. 119 984 1933. ápr. 7.
40 HL HM 1933. Eln. VI—2. 120 474 1933. máj. 3.
41 HL HM 1933. Eln. VI—2. 120 719 1933. máj. 17.
42 HL HM 1933. Eln. VI—2. 121 638 1933. júl. 12.
43 HL HM 1933. Eln. VI—2. 121 929 1933. júl. 28.
44 HL HM 1933. Eln. VI—2. 123 313 1933. okt. 13.
45 HL HM 1934. Eln. VI—2. 123 979 1934. nov. 6.

bombavető gépek számát nem korlátozzák, úgy ők is kénytelenek lesznek bombavető gépeket építeni" — jelentette az attasé.[46]

Az 1930-as évek első felében magyar légierő kifejlesztése a gazdasági válság kirobbanása következtében csupán elméleti síkon folyhatott. 1933. július 1-re ugyan 1328 főre emelték a légierő legénységét,[47] a katonai költségvetésből való szűkös részesedése (1935-ben 6,55%) miatt csak 1935—36-ban történtek szervezeti intézkedések, ill. ekkor fogadták el a légierő fejlesztési tervét, s döntöttek összesen 190 német repülőgép vásárlásáról előbb 24 millió, majd további 30 millió márka értékben.[48]

Az 1920-as évek második felében Németországban fellendült a hadelméleti tevékenység, erősödtek az idegen hadseregek felépítésének, fejlődésének és bevethetőségének kiértékelési munkálatai. Széles körű vita bontakozott ki a jövő háborújának jellegét illetően. Arra a megállapításra jutottak, hogy a háború a társadalom minden területére kiterjed, elmossa az arcvonal és a hátország különbségét, s nemcsak fegyveres, hanem gazdasági és propagandaháború is lesz.[49]

A magyar katonákra főleg Hans von Seeckt tábornok katonaelméleti tevékenysége hatott: magukévá tették és a magyar viszonyokkal nem számolva alkalmazni kívánták az „elit hadseregről" alkotott nézeteket. Werth Henrik tábornok, a Hadiakadémia parancsnoka 1930-ban írt tankönyvében Seeckt elméletét elfogadva kifejtette, hogy a jövendő háború totális harc lesz, amelyben a technikai fejlődés eredményeképpen az új, támadó harceszközök — repülők, harckocsik — döntő tényezővé válnak s a többi fegyvernem rovására fognak szaporodni. Az új harci eszközök közül elsősorban a repülőgépnek tulajdonított meghatározó szerepet. A gazdasági és technikai előfeltételek hiánya azonban meghiúsította a Werth által elképzelt magyar elit hadsereg létrehozását.[50]

2. Magyar—német hírszerzési együttműködés

A német—magyar katonai kapcsolatok legbensőségesebb s legrendszeresebb együttműködését a hírszerzési, majd később a hírcsereegyüttműködés képezte, amelynek létrejötte szorosan kapcsolódott a német—olasz hírszerzési összeköttetés megszervezésében vállalt magyar közvetítő szerephez. A német fél ugyanis már 1928 őszén felkérte a magyar hírszerzést: vállaljon közvetítést a német—olasz viszonylatban; a magyar vezérkar ekkor még nem tartotta „eléggé közvetlennek" az olasz—magyar katonai viszonyt és nem vállalta az esetleges olasz visszautasítás kudarcát. A vezető német katonai körök fokozott katonapolitikai aktivizálódása (orientálódás egyrészt Olaszország, másrészt a Szovjetunió felé) láttán azonban Ruszkay Jenő, a HM VI—2 osztály vezetője 1929. február 15-én javasolta a vezérkarnak: értesítsék a németeket, hogy a magyar hírszerzés kész közvetítő szerepet vállalni a német—olasz hírszerzési összeköttetés megszervezésében, s egyúttal puhatolózik ezügyben az olaszoknál. Az osztályvezető felvetette azt is, hogy a magyar hírszerzés használja fel a német hírszerzés főnökének szovjetunióbeli kiküldetését magyar hírszerzési célok elérésére. Ebben az eset-

46 HL HM 1933. Eln. VI—2. 124 109 1933. dec. 2.
47 *Szabó Miklós:* A magyar királyi honvéd légierő létrehozásával és továbbfejlesztésével kapcsolatos elméleti tevékenység (1930—1944). Hadtörténelmi Közlemények, 1981/3. 453. o.
48 Uo. 461—462. o.
49 *Karl Nuss:* i. m. 175—176. o.
50 *Dombrády Loránd:* Adalékok a magyar uralkodó osztályok katonapolitikájához (1927—1936). Hadtörténelmi Közlemények, 1977. 1. sz. 6—7. o., ill. *Szabó Miklós:* A magyar királyi honvéd légierő létrehozásával és továbbfejlesztésével kapcsolatos elméleti tevékenység (1930—1944). Hadtörténelmi Közlemények, 1981. 3. sz. 452. o.

ben vagy őt kérnék meg bizonyos feladatok elvégzésére, vagy pedig a Szovjetunióba utazó német küldöttségben magyar hírszerző tiszt is helyet kapna. A javaslataiban megfogalmazott „feladatok végrehajtására az idegen hadseregek közötti összeköttetések legkevésbé gyanút keltő és emellett legszokásosabb eszközét, a hírszerzési összeköttetést használnók fel. Minden más kapcsolat, legyen az anyagi, kiképzési vonatkozású vagy félhivatalos látogatás jellegével bíró, nehezebben magyarázható és nagyobb feltűnést kelt."[51]

Javaslatai megbeszélésére Ruszkay Jenő 1929. április 14—26 között látogatást tett Németországban. Mindenütt barátságosan fogadták: Berlinben találkozott a T—3 osztály és az Abwehr—Abteilung[52] vezetőivel, a hadügyminiszterrel, valamint Blomberg, Stülpnagel, Busche és Schleicher tábornokokkal. A hírszerzési szakkérdéseken kívül „intimebb" beszélgetés keretében megismerkedett többek között Blomberg „kedvenc témájával", a német—olasz katonai kapcsolatok kérdésével. Ruszkay felkérésére Kühlenthal ezredes, a T—3 osztály vezetője — szovjetunióbeli utazása kapcsán — ígéretet tett a magyar felderítési igények teljesítésére. Nem tapasztalt idegességet a párizsi repülési tárgyalások[53] ügyében; megismerkedett azzal a német véleménnyel is, amely belátható időn belül számolt a Rajna-vidék francia megszállásának megszüntetésével. Általános és feltűnő érdeklődést tapasztalt „a balkáni és különösen a jugoszláv kérdés iránt". A német tisztek megerősítették a német—olasz hírszerzési összeköttetés közvetítésére vonatkozó korábbi kérésüket.

Ruszkay látogatása a német—magyar hírszerzési együttműködés megindulását jelentette. „A hírszerzési szakmába vágó megbeszélt tárgyak felöleltek miáltalunk átadott francia híranyagot, valamint a németek által rendelkezésre bocsátott anyagot Lengyelországnak és lengyel úton kisantant államoknak Danzigon keresztül eszközölt hadianyagszállításokról adott pontos és értékes anyagot. Kiterjedtek azonkívül a megbeszélések egyes konkrét kémvédelmi kérdésekre, valamint a német hírszolgálati szervezet úgy berlini központjában, mint egy vidéki hadosztály állomásán való részletes tanulmányozására."[54]

1929 májusában Blomberg, Stülpnagel és Busche tábornok látogatott Budapestre a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök vendégeként. Fogadta őket Horthy és Bethlen, megkoszorúzták a millenniumi emlékművet és részt vettek az ismeretlen katona emlékkövének felavatásán. Schoen budapesti német követ szerint „a magyar tisztek szimpátiája erősebb a németek felé mint az olasz iránt."[55] Blomberg „a magyar hadsereggel nagyjában és egészében elégedett" volt, s elismeréssel szólt arról, hogy a magyaroknak van a legjobb repülőgéppus-

51 HL HM 1929. Eln. VI—2. 1929. február 15.

52 A német hírszerző szervezet két részből állt. A T—3 osztály a Truppenamthoz (Csapathivatal) tartozott és az idegen hadseregek nyilvántartásával foglalkozott. Az Abwehr-Abteilung a véderőminisztérium (Reichswehrministerium — RWM) kötelékébe tartozott, s hírszerzéssel, ill. kémelhárítással foglalkozott.

53 Az első világháború győztes hatalmai által 1919-ben létrehozott CINA (Conférence Internationale de Navigation Aérienne) Magyarországot is meghívta az 1919. évi párizsi légigyezmény revíziója céljából 1929. június 10-re összehívott konferenciára. A CINA revíziójának kérdését Olaszország már 1927-ben felvetette. A júniusra tervezett konferencia összehívásának indítéka Wegerdt német közlekedési minisztériumi tanácsosnak kormánya részéről sugalmazott cikke volt, amelyben Németország a CINA-hoz való csatlakozás feltételéül a légi egyezmény és a versailles-i békeszerződés légiforgalmat korlátozó határozatainak revízióját jelölte meg. A CINA — amint a magyar kormányhoz intézett meghívójából kiderült — elfogadta a Wegerdt-cikket a tárgyalások alapjául. Németország — a légügyi korlátozások esetleges lebontását remélve — a konferencián való részvételét attól tette függővé, hogy azon több más, nem tagállam is részt vesz. A tiltó rendelkezések ellenére a Kereskedelemügyi Minisztériumon belül 1928-ban létrehozott magyar Légügyi Hivatal abban az esetben javasolta a magyar részvételt, ha a konferencián Németország is részt vesz. A HM VI. csoport véleménye szerint „a CINA-hoz csatlakozás feltételeinek minimuma a polgári légügyre vonatkozó összes korlátozásoknak a Népszövetség által is elismert teljes megszüntetése volna megállapítandó." A Légügyi Hivatal 1929. június 6-án azt jelentette a honvédelmi miniszternek, hogy „Párizsban a Kereskedelemügyi Minisztérium részéről Szentkeresztessy Henrik vkszt. alezredes, légügyi igazgató vesz részt." (HL HM 1929. Eln. VI—1. 105 405. 1929. ápr. 20., ill. VI—1. 105 457. jún. 6.)

54 HL HM 1929. Eln. VI—2. 1929. ápr. 27.

55 PA AA Pol. Abt. II, Ungarn, Pol. 2. Bd. 3. Schoen jelentése, 1929. máj. 29.

kájuk.[56] A német tisztek azonban nem tudták megállapítani, meddig mentek el a magyarok az olasz—magyar katonai kapcsolat kiépítésében.[57]

A berlini magyar katonai attasé, Sztojákovics Döme tábornok, szoros hivatali és baráti kapcsolatot alakított ki a véderőminisztérium magasrangú vezetőivel; rendszeresen megtárgyalták az aktuális katonai és politikai helyzetet, amelyekről aztán részletesen jelentett. A RWM egy magasrangú tisztje — aki elismerően szólt a német—magyar katonai viszony fejlődéséről — 1929 elején már a jövőre irányuló német katonai célokat is összegezte Sztojákovicsnak: a memeli terület, a lengyel korridor és Felső-Szilézia visszaszerzése. kisebb határkiigazítások a lengyel határon, és az Anschluss. Elzász—Lotharingiára ugyanakkor nem tartottak igényt.[58] Így a kapcsolattartás e módja még a szervezett és megállapodásokban rögzített hírszerzési együttműködés kialakulása előtt a hírszerzési együttműködés fontos összetevője lett. 1931 júliusában Sztojákovics „az orosz helyzetről" folytatott hosszabb eszmecserét Hofmeister vk. századossal, a T—3 osztály orosz referensével.[59]

A két vezérkar tájékoztatta egymást a kölcsönösen érdeklődésre számot tartó kérdésekről: a német véderőminisztérium kívánságára a magyar fél megküldte az 1931. évi francia nagygyakorlat anyagát, a RWM a kisantant katonai, illetve vezérkari főnökeinek konferenciájáról szóló híranyagát.[60] 1931 augusztus végén Stomm őrnagy, londoni magyar katonai attasé utasítást kért a londoni német katonai felderítéssel való bizalmas együttműködésre; az angolok jóindulatának megőrzését és az addig kiépített külkapcsolatok fenntartását célzó szeptemberi vezérkari válasz szerint a „németekkel való adatcsere és együttműködés oly mértékig kívánatos, amíg az saját helyzetét angolokkal szemben nem veszélyeztetheti".[61] A HM VI-2 osztály 1932 februárjában egy esetleges, Németország elleni lengyel katonai akció varsói híreit továbbította az Abwehr-Abteilungnak s egyúttal francia vonatkozású, de Varsóból származó hírrel is szolgált, amely szerint a franciák felemelt békeállománnyal gyakorlatot terveznek a német határ mentén, s Franciaország, amennyiben biztonságát veszélyeztetve érzi, nemcsak a Rajna-vidék, hanem egyes kikötők megszállására is készül.[62] „A RWM hálásan köszöni az átengedett adatokat, amelyeket igen értékesnek minősített és kifejezetten arra kért, hogy a jövőben is bocsássuk rendelkezésükre a hozzánk beérkező, e tárgyra vonatkozó jelentéseket" — nyugtázta elégedetten Sztojákovics. Von Bredow ezredes, az Abwehr-Abteilung vezetője készségesnek mutatkozott a hasonló vonatkozású német híranyagok, összesített tájékoztatók átengedésében; ezáltal biztosított volt a híranyagok folyamatos cseréje.[63]

A német elismerés után a VI—2 osztály nagy buzgalommal folytatta a francia vonatkozású hírszerzést. Utasították az olaszországi magyar katonai attasét is, hogy e kérdésben vegye fel az érintkezést az olasz vezérkar főnökével. Eredményt azonban nem tudtak felmutatni: az olaszok nem rendelkeztek biztos hírekkel a német határon történő esetleges francia előkészületekről és hírszerzésük különböző nehézségekbe ütközött.[64] 1932. március 26-án von Bredow ezre-

56 Uo. Schoen jelentése Köpke külügyminisztériumi igazgatónak (Bp. 1929. jún. 11.)
57 HL HM 1929. Eln. VI—2. 1929. dec. 4.
58 HL HM 1929. Eln. VI—2. 18 121. Sztojákovics jelentése, 1929. jan. 1.
59 HL HM 1931. Eln. VI—2. 121 963 Sztojákovics jelentése, 1931. júl. 22.
60 HL HM 1932. Eln. VI—2. 118 359 Sztojákovics jelentése, 1932. jan. 20.
61 HL HM 1931. Eln. VI—2. 122 587 Idézi: Csak szolgálati használatra! I. m. 312—313. o.
62 HL HM 1932. Eln. VI—2. 118 736 Sztojákovics jelentése, 1932. febr. 13.
63 HL HM, 1932. Eln. VI—2. 118 921 Sztojákovics jelentése, 1932. febr. 22.
64 HL HM 1932. Eln. VI—2. 118 952 Schindler jelentése, (Róma, 1932. febr. 25.)

des Ruszkayhoz intézett levelében mondott külön köszönetet a németek érdeklődésére számot tartó, Franciaországról szóló anyag átengedéséért.[65]

Német részről jónéven vették és bátorították a magyar kül- és katonapolitika tevékeny szerepét a német—olasz közeledésben. Ezt erősítette meg Curtius német külügyminiszter Károlyi magyar külügyminiszterrel 1931. május 22-i genfi találkozásán, amikoris Curtius a német—olasz bizalmas jóviszony ápolását kívánatosnak tartotta és nagy súlyt helyezett a magyarok közvetítő szerepére.[66] A német—olasz katonai közeledés — lassú tempóban — 1930-ban indult meg, s a kezdetben szerény keretek között felvett katonai érintkezés abban mutatkozott meg, hogy szorosabb társadalmi érintkezésbe léptek az olasz katonai attaséval, Rómába küldték Richthofen repülőszázadost és lovastisztet vezényeltek Pinerolóba.

A német—olasz közeledést a németek részéről akadályozta, hogy nem sokra becsülték az olaszok megbízhatóságát és az olasz hadsereg értékét. Német részről kezdetben attól is tartottak, hogy a német—olasz közeledés esetében a franciák fokozott nyomásával kell számolniuk, amellyel szemben az olaszok nem tudnak megfelelő ellenszolgáltatást nyújtani, s esetleges katonai konfliktus esetén nem Olaszország, hanem Németország lenne a főhadszíntér. Mielőtt a német—olasz katonai kapcsolatok további kimélyítéséről határoztak volna, 1931 augusztus—szeptemberben Fischer ezredest, a T—3 osztály vezetőjét két tisztje kíséretében Olaszországba küldték. Mivel Fischer „a német—olasz közeledést illetőleg az elégedetlenek együttműködésének barátja" volt, s a RWM-ben a katonapolitikai kérdések szakértőjének számított, az olasz hadsereg értékéről alkotott véleménye mérvadó volt a német hadvezetésnek az olasz kérdésben elfoglalt álláspontjára.[67]

1931 októberében Sztojákovics hosszas beszélgetést folytatott Fischer ezredessel és Tippelskirch őrnaggyal, a T—3 osztály olasz alcsoportjának vezetőjével olaszországi tapasztalataikról. „Mindketten nyíltan hangoztatták, hogy összbenyomásuk az olasz hadseregről igen jó és hogy az ifjúság katonai nevelése mély benyomást tett rájuk... Összvéleményük az, hogy ha az olasz nemzet és a hadsereg még egynéhány évig a jelenlegi irányban halad, vagyis hogyha Mussolininak döntő befolyása ezen időre biztosítva marad, az új olasz haderő és hadiértéke nem lesz összehasonlítható a háborúelőtti hadsereg értékével. Komolyan számba veendő tényező lesz az európai hadseregek sorában, súlya azonban számarányától és felszerelésének korszerűségétől fog függni." Sztojákovics azt is megtudta, hogy Brüning kancellár azon benyomással tért vissza Rómából, hogy az olasz rendszer nem állandó jellegű, s „hogy komoly és a messze jövőbe kiható politikát az olaszokkal nem lehet csinálni". A magyar katonai attasé ezért úgy ítélte meg a kialakult helyzetet, hogy a német katonák ki fogják mélyíteni az olasz hadsereggel katonai kapcsolataikat, a német külpolitika azonban — míg azt a Centrumhoz tartozó Brüning vezeti — „a gazdasági megoldás felé törekedve, természetesen a franciákkal való megalkuvás lehetőségét fogja keresni" s tartózkodni fog az Olaszországhoz való közeledéstől, mert az fokozná az általános helyzet nyugtalanságát.[68]

1932 márciusában a német—olasz katonai és hírszerző közeledés további jeleit látva a VI—2 osztály úgy vélekedett, hogy az olasz—német hírszerző együttműködés általában megfelel a magyar katonapolitikai érdekeknek, de fontosnak tartotta az erről való pontos tájékozódást. Utasították a római magyar katonai

65 HL HM 1932. Eln. VI—2. Sz. n.
66 HL VKF 1931. Eln. Napi jelentés Károlyi és Curtius találkozójáról. (Genf, 1931. máj. 22.)
67 HL HM 1931. Eln. 121 225 Sztojákovics jelentése, 1931. jún. 12.
68 HL HM 1931. Eln. 123 319 Sztojákovics jelentése, 1931. okt. 16.

attasét: szerezzen minél részletesebb felvilágosítást von Bredow ezredes közelgő, 1932 áprilisi olaszországi tárgyalásainak anyagáról és „az esetleges létrejövő megegyezés méreteiről". Kívánatosnak tartották, hogy az attasé „minden tolakodás látszata nélkül" találkozzon von Bredow-val, s azt ajánlották, ennek elérésére támaszkodjon a német nagykövetséghez beosztott Richthofen századosra.[69] A Richthofennal való kapcsolatfelvétel eredményesnek bizonyult. Von Bredow ezredes Olaszországba történő megérkezésekor előbb a magyar katonai attaséval tárgyalt, s csak azután vette fel az érintkezést az olasz hadsereg és haditengerészeti vezérkar hírszerző irodáinak főnökeivel — Sogno ezredessel és Lais sorhajókapitánnyal —, akikkel „a kémvédelem tekintetében létesítendő együttműködésről" tárgyalt. Látogatása végén Bredow elégedetten nyilatkozott a magyar attasénak tárgyalásai eredményéről. A magyar attasé olasz forrásból azt is megtudta, hogy az olaszok a magyar—olasz együttműködéshez hasonló bensőséges kapcsolat kialakítására törekednek a németekkel, s „a német—olasz együttműködésnek határozottabban körvonalazott terepe van (célzás Franciaországra), mint a mi együttműködésünknek, mert a kisentente egyes államainak és Lengyelországnak viszonya és magatartása az olaszokkal, illetve velünk szemben különbözően értékelendő".[70]

A német hírszerző szervezet sajátosságai folytán a német—magyar hírszerző összeköttetés külön-külön zajlott az egymással mellérendelt, s ugyanakkor különféle alárendeltségű Abwehr-Abteilunggal és a T—3-mal. Mindez hátrányt jelentett a magyar vezérkar számára, mert a legfontosabb katonai végmegítélések nem jutottak birtokukba, s abban sem lehettek biztosak, hogy csereanyaguk egyik, vagy másik osztályhoz való juttatásával nem sértettek-e német érzékenységet. Mindezen kérdéseket Ruszkay Jenő 1932. április 27—május 2-i berlini látogatása során tisztázták. A hírszerzési és hírcseremegállapodást von Bredow (Abwehr-Abteilung) és Fischer (T—3) ezredesekkel tárgyalta meg. Véglegesen tisztázták az összeköttetés módját; megállapodás született, hogy minden magyar csereanyag az Abwehr-Abteilungnak megy, „külön megjegyzéssel azon esetben, ha ezen csereanyag a T—3 ügykörébe tartozik, vagy annak kívánságára küldetik el. Ez esetben az Abwehr-Abteilung anyagunkat tudomásulvétel után haladéktalanul a T—3-nak küldi meg. A T—3 ügykörébe tartozó összefoglaló végmegítélések, viszonzás ellenében ugyancsak ezen az úton fognak futni."[71] A részleteket illetően megállapodtak abban, hogy cseh vonatkozásban — az eddigi esetenkénti kérdéseken túlmenően — ezentúl minden lényegesebb híranyag kölcsönösen és automatikusan kicserélendő.

Román és jugoszláv vonatkozásban alap- és összefoglaló megítéléseket cserélnek, s először a németek küldik el megítéléseiket és összefoglalásaikat, amelyekre azután a magyar fél ugyanolyan mértékben válaszol. Lengyel és szovjet vonatkozásban a német fél hajlandónak mutatkozott bárminemű szovjet híranyagot a magyarok rendelkezésére bocsátani; cserében lengyel vonatkozású felderítési kérdéseik megválaszolását kérték, amelyben a varsói magyar katonai attasé segítségére is számítottak. Ruszkay Jenő a kérést azon „feltétellel" fogadta el, hogy csak általános összefoglalókra számíthatnak, mert a lengyelországi magyar katonai attasé nem folytathat offenzív felderítést. Jelentésében ezután mégis azt fejtegette, hogy a magyar katonai attasé „ily értelmű igénybevétele nem látszik aggályosnak, mert egyrészt még őneki sem kell tudnia, hogy az adott feladatok nem kizárólag a mi részünkre oldandók meg, más-

69 HL HM 1932. Eln. VI—2. 119 344
70 HL HM 1932. Eln. VI—2. 119 746 Schindler jelentése (Róma, 1932. ápr. 21.)
71 HL HM 1932. Eln. VI—2. 120 113. Idézi: Csak szolgálati használatra! I m. 309. o.

részt a németeket különösen érdeklő kérdések amúgyis a katonai attasé általános feladatai közé tartoznak."[72]

Megállapodtak abban is, hogy elvben esetről-esetre cserélhetők általános katonapolitikai, valamint egyes hadseregekre vonatkozó összefoglaló értékelések. Általános elvként elfogadták, hogy az egymástól kapott híranyag nem adható tovább harmadik félnek. Ruszkay berlini látogatása során cseh, jugoszláv, szovjet, távol-keleti és defenzív vonatkozású híranyagot kapott a németektől, továbbá tíz bizalmas jelentést legkülönfélébb tárgyakban, amelyekre magyar állásfoglalást kértek. „Ezzel — jelentette a tárgyalások eredményét összegezve — a hírszerző összeköttetés a német vezérkarral elérte a jelen körülmények között még kívánatos legmagasabb fokot, amelynek fönntartása a mostani katonapolitikai helyzetben reánk nézve kívánatos és hasznos".[73]

A két ország vezérkara közötti rendszeres hírcsere 1932—1933 fordulóján indult meg. Ennek keretében tájékoztatták egymást az érintett országok hadseregének erejéről, haderejéről, mozgásáról, tagozódásáról, a vasutak teherbírásáról, az iparvállalatok termeléséről, az illető ország hírszerző szolgálatának tevékenységéről stb. Az értékelések átadása mellett lehetőséget teremtettek egymás kérdéseinek megválaszolására is. A magyar hírszerzés számozott, ún. „Liste" formájában küldte — hozzávetőlegesen kéthetente — jelentéseit, elsősorban a kisantant országokról (kiemelten Csehszlovákia és Románia), valamint Franciaországról, a Szovjetunióról és Lengyelországról. A németeknek nyújtandó használható csereanyag érdekében erősítették hírszerzési tevékenységüket Lengyelország vonatkozásában.

1933 január és 1934 szeptember között a magyar hírszerzés 50 „Listet" küldött a németeknek; fontos és sürgős híranyag érkezése és késői futárindítás esetében néhány alkalommal magánlevél formájában. A német Abwehr-Abteilung a kisantant országairól, Franciaországról, a Szovjetunióról és Jugoszláviáról ún. „Brief" formájában küldte jelentéseit másfél év alatt összesen 34 alkalommal.

Fischer ezredes (T—3) 1932 októberi budapesti látogatásakor azt tervezte, hogy a két osztályvezető — esetleg szakközegeik bevonásával — a rendelkezésükre álló összes nyilvántartási anyag alapján beható eszmecserét folytat a cseh haderőről, Csehszlovákia viszonyairól és ellenállóképességéről s a kisantanton belüli szerepéről. „Itteni kívánságra különösen szóba kerülne még a legújabban kimélyedő cseh—lengyel viszony és a cseheknek Németország ellen való esetleges fellépése, amire a cseh hadsereg a legújabb, de még ellenőrzésre szoruló hírek szerint a lengyelek támogatására kötelezve volna." Fischer közelebbről is meg akart ismerkedni a magyar katonai viszonyokkal s látogatást szándékozott tenni vezető katonai személyiségeknél. Miután Fischer a RWM-ben nagy befolyással bír, előnyös lenne — ajánlotta Sztojákovics —, hogy megfelelő benyomásokkal térjen vissza; alkalmat kellene teremteni számára a honvédség valamely csapattestének vagy intézményének meglátogatására.[74]

A német—lengyel viszonyt Fischer ezredes továbbra is feszültnek jellemezte s nem zárt ki esetleges lengyel akciót Gdańsk, vagy Kelet-Poroszország ellen. A lengyelek úgy érzik — folytatta —, hogy az idő ellenük dolgozik; biztosnak tartják, hogy a Rajna-vidék megszállása és a jóvátételi fizetések kedvező elintézése után a németek elérik a fegyverkezési egyenjogúságot, majd felvetik a korridor, illetve a keleti határ revíziójának kérdését. Ezért véleményük szerint meg kell előzni az erősödő német nacionalizmust és kész helyzetet kell te-

72 Uo. 309—310. o.
73 Uo. 311—312. o.
74 HL HM 1932. Eln. VI—2. 121 519 Sztojákovics jelentése, 1932. aug. 6.

remteni. A jelenlegi helyzetben bizonyosnak tartották, hogy pl. Gdańsk (lengyel) megszállásába a Népszövetség (Franciaország és Angliával az élén) még belenyugodna. Később ez már kérdésesebb volna, s a német birodalom ereje egyre növekszik. Fischer ezért arra kérte Sztojákovicsot, hogy eddigi megállapodásaik szerint mielőbb juttassanak el hozzá minden erre vonatkozó lengyel hírt.[75]

A VI—2 osztály továbbította értesüléseit a kisantant országok 1931. évi prágai konferenciájáról, amelyet francia kezdeményezésre hívtak össze. A konferencián állítólag megegyezésre jutottak a Németország elleni közös katonai fellépést illetően. Erősebb határmegszállást helyeztek kilátásba abban az esetben, ha „a Hitler-párt uralomra jutása és így a német külpolitika új iránya a franciákat »veszélyeztetve« utóbbiakat a Rajna balpartjának esetleges újabb megszállására kényszerítené". Csehszlovákia főleg a bajor határ mentén, Jugoszlávia és Románia — adandó alkalommal — az osztrák és magyar, illetve a magyar határ mentén lépne fel.[76]

Fischer ezredes budapesti látogatása során értékes információkat kapott a cseh hadsereg értékéről, mozgósítási terveiről stb. Tárgyalt Röder Vilmos tábornokkal is, aki — más tisztekkel együtt — mentegetőzve nyilatkozott a leszerelési kérdésben tanúsított óvatosabb magyar magatartásról. Magyar részről rámutattak, hogy a németek nem mindig mutatnak olyan megértést és kellő támogatást e kérdésben, amely megfelelne a két ország hadserege közötti barátságnak. Ennek oka egyrészt a némettől eltérő magyarországi viszonyokban rejlik. Magyarország — ismeretesen — régóta kiszabadult a békekötések béklyójából, az erre vonatkozó kötelezettségek ellenére pl. bevezette az általános hadkötelezettséget és nem tartja magát a megállapított csapat- és fegyverzeti előírásokhoz. Ezért különösen óvatosan kell lépnie, nem exponálhatja magát annyira, hogy elkerülje az esetleges szankciókat. Ezzel összefüggésben Magyarországon aggódva szemlélik Lengyelország és Csehszlovákia közeledését, s esetleges közös intervenciós terv létrejöttétől tartanak. Fischer ezredes azonban nem osztotta ezen nézeteket. Fischer minden megbeszélésén találkozott a német—olasz kapcsolatok további kiépítését szorgalmazó kívánsággal.

Fogadta őt Gömbös, aki von Schleicher véderőminiszterhez intézett kívánságai közvetítésére kérte az ezredest. Gömbös Schleicher befolyásának érvényesítését szorgalmazta a két ország közötti gazdasági kapcsolatok gondosabb kezelésében, a német agrárpolitika Magyarországon teljességgel ismert követelményeinek ellenére. Magyarország legnagyobb gondjának a kisebbségi kérdést nevezte meg; e területen több megértést kért a magyar kívánságok iránt. Meg kell kísérelni — mondta —, hogy nyílt beszédben érjenek el fordulatot. Egyúttal nagyobb expozét adtak át Fischernek a kisebbségi kérdésről. Gömbös végezetül arra utalt, hogy a magyar részről kívánatosnak tarják a német—olasz viszony elmélyítését, amit a németek érdekében is tanácsosnak és lehetségesnek tart.[77]

Német részről „határozottan eredményesnek" tartották Fischer budapesti látogatását — biztosította a magyar katonai attasét Hammerstein gyalogsági tábornok, a Heeresleitung (hadvezetés) főnöke és a Külügyi Hivatal egy magasrangú tisztviselője. „Egyrészt a HM VI—2 osztállyal való még szorosabb együttműködést eredményezte, másrészt fokozta tekintélyünket. Utóbbit úgy katonai tekintetben, amennyiben megállapította a VI—2 osztály magas színvonalát és

75 HL HM 1932. Eln. VI—2. 121 531 Sztojákovics jelentése, 1932. aug. 6.
76 HL HM 1932. Eln. VI—2. 119 594 (1932. szept. 1.)
77 PA AA, Geheimakten, Ungarn, Pol. 2. Köpke feljegyzése Fischer ezredes budapesti látogatásáról (Berlin, 1932. okt. 26.).

az általános katonapolitikai helyzetnek vezető körökben való szakszerű és velük egyetértő tárgyilagos megítélését, valamint politikai vonatkozásokban, amennyiben az új vezetésnek határozott és céltudatos fellépése mély benyomást tett reá." Schleicher nagy jelentőséget tulajdonít a német—olasz kapcsolatoknak — jelentette Sztojákovics —, s azok további kiépítését katonai és politikai téren egyaránt tervbe vették.[78]

1932 november elején Patzig sorhajókapitány, az Abwehr-Abteilung új vezetője Sztojákovics tábornoknak a magyar—osztrák hírszerzési együttműködés gondolatát vetette fel, amely kapcsolat főleg a cseh vonatkozású hírszerzést érintené. Patzig korábbi bécsi látogatása alkalmával puhatolózott Ronge nyugalmazott tábornoknál, az osztrák katonai hírszerzés létrehozójánál, aki tanácsadóként még mindig jelentős befolyást élvezett. A VI—2 osztály ezért utasította a bécsi magyar katonai attasét, hogy elvben nem zárkózik el az esetleges együttműködés elől, előfeltételül azonban a kölcsönös lehetőségek és kilátások tisztázását állította. Berlinbe küldött válaszukban köszönetüket fejezték ki a „jóindulatú kezdeményezésért", amelyet szívesen fogadtak.[79]

A német sugallatú magyar—osztrák hírszerzési együttműködés részleteiről Ruszkay és Plaschek tábornok (az osztrák HM 1. osztály vezetője) 1933. március 9—10-i bécsi tárgyalásán állapodtak meg. Ennek értelmében a magyar és osztrák fél jugoszláv és cseh viszonylatban hírcserekapcsolatba lépett, „amelynek alapja a két államra összeállított defenzív segédletünk és járőrsegédletünk". Az érintkezés aktuális hírek cseréjére, rádiólehallgatásra, táviratanyagok kölcsönös megküldésére is kiterjedt. Az osztrák szervek kötelezettséget vállaltak a magyar offenzív szervek támogatására Ausztriában.[80]

A magyar hírszerzés vezetői pontosan tudták, hogy e megállapodás normális viszonyok között inkább az osztrákoknak kedvez; a magyarok részére előnyt főleg kritikus katonapolitikai helyzetben jelent. A magyar—osztrák hírcseremegállapodás elmélyülését az őszinteség hiánya zavarta; a rendelkezésre álló források meglehetősen laza kapcsolatról tanúskodnak.[81]

A német—magyar hírcsereforgalom intenzitását mutatta, hogy 1933 elején az évi összefoglaló jelentés összeállítása előtt a VI—2 osztály szükségesnek tartotta az újonnan beérkezett híranyagok közös megbeszélését. Mivel nagy súlyt fektettek a személyes tárgyalásokra és a személyi összeköttetés fenntartására, Vattay Antal vkszt. őrnagy és Adelmann János vkszt. százados 1933 április végi berlini, az Abwehr-Abteilungnál, illetve a T—3-nál tett látogatását a személyi összeköttetés felvételére is felhasználták.[82]

1933 márciusában — német kérésre, csereanyagként — a VI—2 osztály beindította a Franciaország részéről indítandó preventív háború eshetőségére és lehetőségére vonatkozó felderítést.[83] 1933 decemberében Stülpnagel ezredes, a T—3 osztály vezetője, von Linstow százados, a T—3 lengyel előadója és Himmer őrnagy, az Abwehr-Abteilung defenzív vezetője látogatott Budapestre. A magyar katonai vezetőkkel folytatott tárgyalásaikon részletesen megbeszélték az általános politikai és katonapolitikai helyzetet. Számba vették a német—cseh, német—lengyel, német—orosz és német—olasz viszonyt. Nagy teret szenteltek a francia—cseh katonai szerződés megvitatásának és az ebből adódó cseh kötelezettségeknek Németország és Magyarország ellen. Megvitatták a kisantant

78 HL HM 1932. Eln. VI—2. 123 563 Sztojákovics jelentése, 1932. dec. 3.
79 HL HM 1933. Eln. VI—2. 122 953 Sztojákovics jelentése, 1932. nov. 4., az utasítások nov. 9.
80 HL HM 1933. Eln. VI—2. 119 493 (1933. máj. 14.)
81 HL HM 1933. Eln. VI—2. 120 820 (1933. máj. 29.), 123 934 (1933. nov. 28.); 1934. Eln. VI—2. 118 145 (1934. jan. 8.)
82 HL HM 1933. Eln. VI—2. 120 171 (1933. ápr. 24.)
83 HL HM 1933. Eln. VI—2. 120 178 (1933. ápr. 22.)

együttműködését, a Magyarország elleni erőmegoszlást, főleg a cseh fejlesztési terveket és a cseh hadsereg hadiszervezetében végrehajtott változásokat.[84] Ugyanakkor adta át Stülpnagel a VI. osztálynak a „H. DV. 300 Truppenführung, I. Teil" jelzésű titkos szolgálati könyvet, amelyet az olasz vezérkar csak néhány hónappal később kapott meg.[85]

Hennyey Gusztáv, aki 1933 május—1937 május között a VI—2-es osztályt vezette, alosztályvezetője kíséretében 1934. június 16—27: között Németországba látogatott. Münchenben az Abwehr vezetőjével, Berlinben Beck altábornaggyal, a vezérkar főnökével, Reichenau tábornokkal, a miniszteri hivatal vezetőjével, Stülpnagel ezredessel, a T—3 osztály és Patzig sorhajókapitánnyal, az Abwehr-Abteilung vezetőjével folytatott megbeszéléseket.

Valamennyien kitüntető szívélyességgel, a magyar—német barátság ismételt hangsúlyozásával fogadták őket, s a tárgyalások „a legmesszebbmenő őszinteség, nyíltság és jóakarat" jegyében folytak, amelyet a megbeszélések eredményei is kifejeztek.

Tisztázták az ideiglenes német—magyar feszültség okát, amely a Rosenberg-csoporttól (az NSDAP Külügyi Hivatalának vezetője) származott és Magyarországgal szemben a várakozó álláspontra helyezkedés gondolatát tartalmazta, míg Romániával és különösen Jugoszláviával szorosabb kapcsolatok kiépítését tervezte. E tervet a Külügyminisztérium és a hadvezetőség nyomására azonban elejtették, s a feszültség teljes mértékben megszűntnek tekinthető — nyugtatta meg Hennyeyt a T—3 osztály vezetője.

Kitértek Magyarországnak a kisantanttal szemben elfoglalt helyzetére, a német—cseh, a német—lengyel, a német—osztrák, a német—orosz, a francia—orosz viszonyra, s a távol-keleti helyzetre. Legnagyobb részletességgel Csehszlovákia vonatkozásában egyeztették nyilvántartásukat. A cseh vonatkozású hasonló híranyagot a T—3 osztály eltérően értékelte, s a német központ csak hosszabb viták után fogadta el a magyar álláspontot.

Megállapodás történt az Abwehrrel többek között az 1934 szeptemberi cseh hadgyakorlat kölcsönös lehallgatásában, román vonatkozásban pedig az Abwehr-híranyagok továbbításában. Az Abwehr kérte Hennyeyt, hogy a madridi német követ szorosabb kapcsolatot építhessen ki Csáky gróf követségi tanácsossal, mert a közeljövőben német hírszerző irodát szándékoznak felállítani Madridban. Hennyey jelentésében azon indokkal javasolta e kapcsolat létesítését, hogy ezáltal „Spanyolországon kívül egyéb hírekhez is juthatunk".[86]

Hennyey Gusztáv emlékirataiban később így vélekedett a magyar—német hírszerzési együttműködésről: „munkánk súlypontját Csehszlovákia képezte, amelynek során különösen szorosan együttműködtünk a Canaris vezette német Abwehrrel... Nem volt köztünk semmi titok, nyílt anyagcsere állt fenn, szabályos időközönként meglátogattuk egymást Budapesten, illetve Berlinben... Berlini tartózkodásom alatt állandóan fogadtak és gyakran meghívtak vezető katonai személyiségek, mint Ludwig von Beck vezérezredes, a vezérkar főnöke és más urak, s ezáltal jobb bepillantást nyertem a viszonyokba."[87]

Kommunistaellenességükből adódóan a magyar és német fél között rendszeres információcsere alakult ki *a német és nemzetközi kommunista mozgalom megítélésében is.* A mindenkori berlini magyar követ rendszeresen megkapta a német belügyminisztérium vagy egyéb biztonsági szervek (pl. a „Berliner Reichskomissar für Bewachung der Öffentlichen Ordnung") összefoglaló jelen-

84 HL HM 1933. Eln. VI—2. 123 778 (1933. nov. 9.)
85 HL HM 1934. Eln. VI—2. 119 726 (1934. március 21.)
86 HL HM 1934. Eln. VI—2. 121 582 Hennyey jelentése, 1934. június 28.
87 *Hennyey, Gustav:* Ungarns Schicksal zwischen Ost und West. Lebenserinnerungen. Mainz, 1975. 37. o.

téseit a kommunista mozgalmak helyzetéről és politikai törekvéseiről. Az 1927 végi jelentés például részletesen foglalkozott a Kommunista Internacionálé, a Szovjetunió, továbbá Németország Kommunista Pártja (KPD) önvédelmi szervezete, a Roter Frontkämpferbund tevékenységévgel.[88] A honvédelmi minisztérium jelentést kapott a német kommunista mozgalom 1928 őszi helyzetéről,[89] majd megkapta a német baloldali mozgalmak 1927—1929. évi összefoglalóját.[90] Saját használatra német kommunista szerzők írásait is lefordítottak.

A német nagyipar támogatását élvező „Vereinigung für Freie Wirtschaft E. V." néven Berlinben működő, „gazdasági felderítéssel és a kommunizmus terjedésének ellenőrzésével" foglalkozó iroda „a kommunizmus kérdését" tanulmányozó alcsoportja előadásokat rendezett külföldi diplomaták részére, amelyekre meghívták a magyar követséget is. „Az előadó Hans Danckswerts, ki egyébként személyesen ismeri a belügyminisztérium vörösvédelmi szerveit, élénk szavakkal hirdette a kommunizmus állandó terjeszkedését és a világforradalom előkészítésére való törekvését. Részletesen előadta a kommunistáknak a német birodalomban felépített szervezetét" — jelentette Sztojákovics.[91]

3. Német és magyar jobboldali félkatonai szervezetek kapcsolatai

A Stahlhelm[92] és a magyar frontharcosok kapcsolatának szorosabbra fogásában a Stahlhelm lépett fel kezdeményezően. Vezetősége 1928 augusztus elején felkereste Wettstein berlini magyar ideiglenes ügyvivőt, a követség tanácsosát, s közölte vele, hogy a MOVE meghívására német, török és bolgár tisztekből álló küldöttséggel szeretne részt venni a budapesti Szent István-napi ünnepségeken. E hivatalos látogatás során kifejezésre juttatnák „a volt központi hatalmak hadseregeinek fegyverbarátságát és a német nemzeti körök magyar barátságát".

Walkó Lajos külügyminiszter 1928. augusztus 8-i távirati utasítása a tervezett látogatástól való eltekintést kérte, mivel a Szent István-napi ünnepségeket nem tartotta alkalmasnak politikai jellegű tüntetésre. E döntés „meglehetősen lehangolólag hatott", ezért von Stefany őrnagy, a Stahlhelm berlini szervezetének vezetője szükségét látta, hogy körvonalazza Wettsteinnek szervezete célkitűzéseit. Előadta, hogy „a német társadalom nemzeti érzésű rétegei rendkívül el vannak keseredve a birodalom jelenlegi politikai és gazdasági helyzete miatt". A Stahlhelm tagjait már nehezen lehet együtt tartani, s ha „a nemzeti mozgalomhoz fűzött reményeik belátható időn belül nem teljesülnek, ezek is a kommunisták karjaiba vetik magukat... a birodalmi kormány a baloldali mozgalmakkal szemben semmi gerincet nem mutat". Megítélése szerint nagy felelősség terhelte a Reichswehr vezetőségét is, mert „teljesen a hatalom új birtokosainak zsoldjába szegődött és mindent elkövetett a jobboldali szervezetek lefegyverzésére." „A bolsevizmus elleni védekezés" ezért arra készteti a Stahlhelm vezetőségét, hogy szorosabb külpolitikai kapcsolatokat teremtsen e ve-

88 HL HM 1928. Eln. VI—2. (1928. február 5.)
89 Uo. 1928. december 20.
90 HL HM 1929. Eln. VI—2. sz. n. 96. doboz.
91 HL HM 1930. Eln. VI—2. 14 484 (1930. június 14.)
92 A „Stahlhelm-Bund der Frontsoldaten" (Acélsisak — A frontkatonák Szövetsége) 1918-ban alakult, s 1930 előtt Németország legjelentősebb katonai tömegszervezete volt; 1932-ben 340 000 tagot számlált. Vezetőinek, az egykori császári tiszteknek és junkereknek antidemokratikus politikai programja revansháborút, imperialista diktatúra megvalósítását célozta; a katonai kiképzés folyamatába az ifjúság azon részének bevonására törekedtek, akiket a Reichswehr nem tudott átfogni. Különböző politikai árnyalatok soviniszta és revansista erőit tömörítette; soraiba számos kispolgár és félrevezetett dolgozó is tartozott, akik áldozatául estek a „frontszocializmus" demagóg jelszavának. Jóllehet nyilatkozataikban állítólagos pártok fölöttiségüket hangsúlyozták, valójában a jobboldali pártokhoz vonzódtak: 1929-ig a DNVP (Német Nemzeti Néppárt) és a DVP (Német Néppárt) iránt, azután majdnem kizárólag a DNVP és 1932-től egyre erőteljesebben az NSDAP (Nemzetiszocialista Német Munkáspárt) iránt érdeklődtek. 1933-ban beolvadt az SA-ba, majd 1934 elején „Nazionalsozialistischer Deutscher Frontkämpferbund (Stahlhelm)"-ra keresztelték s rövidesen feloszlatták. (Lásd: Die bürgerlichen Parteien in Deutschland. 1830—1945. Leipzig, 1970. 2. k. 654. o.)

szélyt szintén felismerő országokkal. Először Magyarországgal szeretne közelebbi kapcsolatba lépni, majd Olaszországgal és Angliával. Olasz részről egyébként már régóta érdeklődést mutattak a németországi jobboldali mozgalmak iránt. Véleménye szerint a déltiroli kérdést „magasabb célok érdekében teljesen ki kell kapcsolni", az tulajdonképpen nem német, hanem osztrák probléma, s ezért teljesen indokolatlan „Olaszországot az egész németség ellenségének tartani". A Stahlhelm azt remélte, hogy — tekintettel a magyar—olasz „közelebbi viszonyra" — a magyarok elősegíthetik a német—olasz közeledést.

Wettstein értékelésében kétségbe vonta ugyan a Stahlhelm politikai terveinek eredményességét, a Stahlhelmmel „esetleg indirekte felveendő közelebbi kapcsolatot" azonban „a bolsevizmus elleni közös küzdelemmel" s azzal indokolta, hogy e „szervezet a mi érdekünkben is álló német—olasz közeledés előmozdítását vette fel programjába és a burgenlandi, valamint a kisebbségi kérdésben a német közvélemény többi részével ellentétben a magyar állásponttal szemben megértést tanúsít."[93]

A Stahlhelm vezetője, Wagner őrnagy 1930-ban több vezetőségi taggal együtt Budapesten járt és hosszabb eszmecserét folytatott Gömbös honvédelmi miniszterrel.[94]

1931 április elején a Stahlhelm vezetősége — a Frontharcosok Országos Szövetsége elnökségének meghívása alapján — ismét puhatolózott a berlini magyar követségen Stahlhelm-delegáció részvétele ügyében a június 7-i miskolci frontharcos napon. Khuen-Héderváry külügyminiszterhelyettes nemleges válasza — többszöri sürgetés után — 1931. május 23-án érkezett meg; eszerint Gömbös személyesen beszélt Stefanyval és kérte, álljanak el a tervtől.[95]

Miniszterelnöki kinevezése után Gömbös már nem gördített akadályt a Stahlhelm magyarországi látogatásai elé. A Stahlhelm delegációja részt vett az 1932-es és 1933-as frontharcos napon; utóbbin a német küldöttség vezetője már a német és magyar frontharcosok közös „vágyára" („szabadság, nagyság és dicsőség") is utalt.[96]

1933 júniusában megkezdődtek a Hitler-Jugend magyarországi kirándulásának előkészületei. A külügyminisztérium közölte Masirevichcsel, hogy a „szóbanforgó... diákcsoportot a miniszterelnök úr tekinti vendégeinek".[97] Gömbös azt kérte, hogy a csoport összlétszáma ne haladja meg a száz főt, magyarországi tartózkodásuk időtartama pedig a 8—10 napot. Hozzáfűzte azonban, hogy „a magyar királyi kormány a baráti jó viszonyra tekintettel, mely a két ország között fennáll és amelyet felelőtlen elemek esetleges incidensek provokálásával zavarhatnának, kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy a kirándulás résztvevői se uniformisban, se pedig jelvényekkel vagy zászlócskákkal ellátva ne legyenek."[98]

Az 1933 augusztus második felére tervezett utazás megbeszélése során Nabersberg, a Mittelstelle Deutsche Jugend vezetője megemlítette Haubert magyar sajtóelőadónak, hogy „a Hitler-Jugend a napokban baráti megállapodást kötött az olasz ballilával, s örömükre szolgálna, ha ilyen megállapodásra juthatnának a magyar ifjúsággal is". Masirevich örvendetesnek tartotta, ha a magyar ifjúság — a cserkész-világszövetséghez tartozástól függetlenül — szorosabb kapcsolatba lépne „a hasonlóan hazafias beállítottságú német és olasz ifjúsággal", s az esetleges közös táborozások a baráti viszony szorosabbra fűzését eredmé-

93 OL Küm. pol. res. 1928—21/7—3132.
94 OL Küm. Pol. res. 1931—21/7—1498 Wettstein szig. biz. levele Károlyi külügyminiszterhez a Stahlhelm részvételéről a miskolci frontharcos napon. 1931. április 8.
95 Uo. 1931. május 23.
96 Der Angriff, 1933. október 3.
97 OL Küm. K 83 Berlini követség, 1933. június 21.
98 OL Küm. K 83 Berlini követség, 1933. június 27.

nyeznék, s azt, hogy „a német és olasz ifjúság mind nagyobb megértést tanúsítson a mi nemzeti törekvéseinkkel szemben".[99]

Ugyanebben az időben futott be a berlini SA-vezető magyarországi látogatásának kérése,[100] amelyet a külügyminisztérium — a világ Jamboree-ra, az olasz avantgardisták látogatására és a tervezett Hitler-Jugend látogatásra hivatkozva — a következő évre kért elhalasztani.[101]

A Hitler-Jugend 1933 augusztusi magyarországi látogatásának viszontmeghívásaként 1934. július 8—17. között ötven magyar levente németországi körutazást tett, amelynek során Passauból a birodalmi posta három autóbuszán München, Rothenburg ob der Taube, Frankfurt am Main, Mainz, Köln, Kassel útvonalon jutottak el Berlinbe és Potsdamba. A csoportot fogadta Göring és Hitler is; utóbbi majdnem egy órát szentelt nekik.[102]

A Frontharcosok Országos Szövetsége 1934. október 6-ára nemzetközi frontharcos napra, ill. kongresszusra hívta meg az európai frontharcos szervezeteket. Az összejövetel célja a frontharcosok szorosabb érintkezésének felvétele volt, hogy „a frontharcos szellem erőteljesebb befolyást nyerjen a politikai dolgok menetére". Bejelentették részvételüket az osztrák, német, olasz és francia frontharcosok.[103] A Stahlhelm (ill. most már: Nazionalsozialistischer Deutscher Frontkämpfer-Bund) 7 napos budapesti látogatást tervezett, amelynek részleteiről pontosan tájékoztatta az utazásban részt venni szándékozókat. Felkérte őket egyenruhahozatalra is, hogy „ezáltal Budapesten az egységes felvonulás lehetséges legyen". Az előkészületek nagy ütemben folytak; többek között 30 000 magyar, 1300 német, 200 osztrák, 150 olasz és 6 francia frontharcos részvételére lehetett számítani.[104] Szeptember 29-én azonban a budapesti rendőrfőkapitányság váratlanul betiltotta a frontharcos-kongresszus megtartását. Indoklásukban arra hivatkoztak, hogy a „nemzeti munkahét" rendezvényeivel egybeeső frontharcos-kongresszus idejére a rendőrség — nagy megterhelése miatt — nem rendelkezik elégséges erővel a rend és a biztonság fenntartására. A laptudósítók emellett rámutattak, hogy a magyar kormány külpolitikai és belpolitikai megfontolások miatt tiltotta be a frontharcos találkozót. Nézeteltérésektől tartott a különböző nemzetiségű részvevők között, továbbá helyteleníteti a magyar frontharcos-szövetség elnöke, Takách-Tolvay külpolitikai orientációját és egyre ellenzékibbé váló politikáját.[105] Így a „nemzeti munkahét" rendezvényei nélkülözték ugyan a frontharcos találkozó eseményeit, a Magyarországi Német Népművelődési Egylet felhívására a Budapest környéki német községek lakossága azonban aktívan kivette részét annak eseményeiből.[106]

4. Együttműködés a genfi leszerelési konferencián

1925. szeptember 25-én a Nemzetek Szövetsége hatodik ülésszaka elhatározta a fegyverzet csökkentését egyezményben rögzítő nemzetközi konferencia összehívását. Első lépésként konferencia-előkészítő bizottságot alakítottak, amely 1926 májusa és 1930 szeptembere között hat ülésszakot tartott. Az előkészítő

99 OL Küm. K 83 Berlini követség. Masirevich jelentése, 1933. július 15.
100 OL Küm. Pol. res. 1933—21/7—472 (2337) Masirevich jelentése, 1933. július 29.
101 OL Küm. K 83 Berlini követség. Apor tanácsos levele Masirevichnek, 1933. augusztus 4.
102 Bundesarchiv (BA), Koblenz. R 43 II/1501. A Jugendführer des Deutschen Reiches (Abt. „Ausland") jelentése a kancelláriának a magyar leventék németországi utazásáról (1934. július 27.)
103 Berliner Volks-Zeitung. 1934. szeptember 30.
104 Stahlhelm Zeitung, 1934. szeptember 9.
105 Berliner Volks-Zeitung, 1934. szeptember 30., Le Temps, 1934. október 2.
106 Der Tag, 1934. október 4.

bizottság 1930. december 30-án terjesztette be jelentését; A Nemzetek Szövetsége Tanácsa elhatározta, hogy a jelentést megküldi az egyes államoknak és 1932-re nemzetközi konferenciát hív össze. Tagjain kívül részvételre kéri fel a Szövetségen kívüli Szovjetuniót és az Egyesült Államokat is. Egyben megbízta a főtitkárt, szerezze be az államoktól a fegyverzetükre és az egyéb technikai elemre vonatkozó kimutatásokat.[107]

A magyar katonai vezetés a tervezett fegyverkezési egyenjogúság megvalósításához támogatókat, illetve szövetségest keresett. Siegler Géza ezredes a Népszövetség 1930 decemberi XI. közgyűléséről küldött jelentésében kitért a leszerelési konferenciával kapcsolatos munkálatokra, s szoros kapcsolat létrehozását javasolta az e kérdésben „érdekközösségben" lévő államok — elsősorban Németország és Olaszország — illetékes közegeivel. „Velük az egész leszerelési komplexumot le kell annak idején tárgyalnunk, akár egyenként, akár közösen. Ezen gondolatról itt úgy a német, mint az olasz katonákkal beszéltem, kik azt valamennyien épp oly fontosnak tartják, mint magam ... Ha összetartunk, nem fogják ügyünket oly könnyen egyszerű mosollyal elintézni tudni."[108]

A német, osztrák és magyar katonai követelések összhangba hozását tűzte ki céljául ezen országok katonai szakértőinek 1931. március 26-i bécsi informatív jellegű értekezlete. Schönheinz német, Siegler Géza magyar ezredes, az osztrák Keppelmüller tábornok és Vivzorin ezredes megállapodott abban, hogy csak a teljes jogegyenlőségen alapuló szerződést fogadnak el; követendő taktikaként pedig valamennyi európai állam teljes leszerelését, vagy pedig a meglévő fegyverkezési fok felemelését fogják követelni. Utóbbi elképzelést a Népszövetség egységokmányának 8. paragrafusára alapozták, amely minden államra nézve elismerte az országhatárok biztosításának jogát. Az értekezlet határozata alapján Siegler Géza összeállította a magyar katonai követeléseket, s a teljes katonai szabadság visszanyerését célzó javaslatait 1932 áprilisában bizalmas magánlevél formájában eljuttatta Gömbösnek.[109]

1931. április 15-én Gömbös Gyula honvédelmi miniszter Bethlen István miniszterelnöknek küldött titkos előterjesztésében a magyar kormány álláspontjának rögzítését és a közelgő genfi leszerelési konferencián részt vevő személyek kijelölését sürgette. Az előterjesztés egyúttal módszertani tanácsokat tartalmazott a kormányállásfoglalás kidolgozásához.[110] Előterjesztése mellékletében Gömbös részletesen kifejtette álláspontját, s ezzel a későbbi magyar álláspont alaphangját is megadta. „Az ún. leszerelés terén elérendő ... végső célunk csak teljes katonai szabadságunk visszanyerése lehet, vagyis felfegyverzésünk olyan mértékben, mint azt katonai helyzetünk, politikai céljaink megkívánják, s az ország pénzügyi helyzete megengedi, anélkül, hogy ebbe bármely külső hatalomnak joga legyen beleszólni". El kell érni az egyenlőség elvének elismerését, a nagy fegyverkezési különbségek megszüntetését. Mivel ez többi állam leszerelésével nem érhető el, elkerülhetetlenül szükséges „a mi legalább részbeni felszerelésünk elérése". Minimális katonai követelésnek az általános védkötelezettség bevezetését, „hadianyagállományunk megfelelő minimális kiegészítését", a többiek rendelkezésére álló fegyverek engedélyezését, s a mozgósítási előkészületek terén szabad kéz lehetőségét határozta meg. „Nem elégedhetnénk meg avval — folytatta —, ha az egyenjogúság helyreállítását s a fegyverkezések terén fennálló különbségek kiküszöbölését egy későbbi időpontra helyeznék kilátásba, mert kérdéses, hogy az ilyen ígéretek beváltására,

107 *Hajdú Gyula:* A leszerelés. Budapest, 1961. 54—55. o.
108 HL HM 1930. Eln. VI—1. 9375/Hr. Siegler Géza jelentése, 1930. január 16. 104. doboz.
109 HL VKF—1926—34. Leszerelési konferencia. Gyűjtő. Siegler Géza jelentése. Idézi: *Rózsai Ágnes:* i. m. 635. o.
110 HL HM 1931. Eln. Bév. 106 135 Fogalmazvány. Lásd: Csak szolgálati használatra! I. m. 295—297. o.

ha egyáltalán, mikor kerülne sor."[111] Amennyiben a minimális célok elérésére nincs kilátás, a konferencia megbuktatására kell törekedni, de „esetleges megvalósítására teendő lépéseinknél óvatosság szükséges, nehogy a megbukás ódiuma reánk legyen hárítható". A leszerelési konferencián való együttműködést illetően elsősorban a leszerelt államokra és Olaszországra gondolt, de mindazokkal hajlandónak mutatkozott tárgyalni az együttes fellépésről, akiktől a legcsekélyebb támogatást várhatta.[112]

A leszerelési konferenciát előkészítő nemzetközi bizottság felszólítására valamennyi kormánynak határozott és számokban kifejezett javaslatokkal kellett érkeznie a konferenciára. Ezért a magyar kormány számára is szükségessé vált a konferencián követelt számok megállapítása és azok megindoklása. E követelés alapjául Magyarország abszolút szükségletének (besoin absolu) megállapítását tartották, „amelyet a magyar kormány a mai katonapolitikai helyzet figyelembe vételével szükségesnek tart területének külső támadás és belső felforgató tendenciák elleni megvédésére." A VI—1 osztálynak kiadott miniszteri utasítás szerint a számok és indokok megválasztásánál nem szabad teljesen elárulniok a valóságot, azokat továbbra is katonai titokként kell kezelni; „a szomszédaink helyzetéről hozandó számoknak pedig bizonyíthatóknak kell lenniük, tehát lehetőleg csak nyíltan hozzáférhető adatokon kell alapulniuk." A miniszteri utasítás elvileg célszerűnek tartotta magasabb számok követelését a ténylegesen elérni óhajtott kontingenseknél; óvatosságból pedig az indokok kezelésénél felhívta a figyelmet arra, hogy azoknak el kell terelni a figyelmet mindazon momentumokról, „amelyeket mi saját mozgósítási előgondoskodásainkból és hadműveleti terveinkből felfedni nem akarunk".[113]

A VI—1-es osztály 1931. július 16-án készítette el Magyarország abszolút védelmi szükségletének általános kereteit áttekintő tanulmányát, amelyet arra a vezérgondolatra építettek, hogy Magyarország létérdekéből adódóan kénytelen minél nagyobb katonai erőkifejtést szorgalmazni biztonsága érdekében. Magyarország nélkülözi biztonságát — írták — „megcsonkítása folytán katonapolitikai tekintetben és gazdasági inferioritása", valamint földrajzi viszonyai miatt.

A haderő nagyságát és szervezeti kereteit illetően a háborús szükségletből indultak ki és ebből vezették le a békehaderő körvonalait. Az első világháború tapasztalatai alapján az ország hadilétszámát a 8 683 000 fős lakosság 15%-ban, 1 300 000 főben állapították meg, akiknek zömét mozgósítás útján hívnák be. Az emberanyag nagyfokú igénybevételét a kellő számú hadigépek, illetve megfelelő hadiipar és nyersanyag hiányával magyarázták. A véderőrendszer — vélekedtek — csakis az általános védkötelezettségen alapulhat, mert a trianoni békeszerződés érvényben levő toborzásos zsoldos rendszere megmutatta, hogy ezen katonák „nagy hányada a társadalom salakjából ered". Az „ütőképes békehaderő létszámát" a hadilétszám legalább 10%-ában, illetve az összlakosság 1,5%-át kitevő 130 000 főben határozták meg, amelyben a honvédség mellett a vámőrség és a folyamőrség is helyet kapott. A rendészeti szolgálatot teljesítő fegyveres testületeket (csendőrség, rendőrség) és a pénzügyőrséget nem számolták e kontingenshez. (Megjegyzendő: az összeállítás készítői érzékelték, hogy a lakosság ilyen nagy százalékának fegyver alatt tartása a kihasználás szélső határán mozog, azonban úgy vélekedtek, hogy a létszám csökkentésével az ország biztonsága is csökkenne. Eközben a kisantant országok békehaderejének létszámára hivatkoztak, amely Csehszlovákiában 130 000, Romániában 186 000, Ju-

111 Uo. 298—299. o.
112 Uo. 300. o.
113 HL HM 1931. Eln. VI—1. 105 316 (1931. július 4.)

goszláviában 112 000 fő volt. A szolgálati időt 14—18 hónapban állapították meg (a fokozott műszaki ismereteket igénylő tüzérségnél, légierőnél, műszaki- és híradó csapatnál 18, a gyalogságnál 14 hónap) a 18—50 évig terjedő életkorban. E szolgálati idő mellett elengedhetetlennek tartották a hadseregen kívüli előképzést, a már kiképzett tartalékok esetében a hadialkalmasságnak fegyvergyakorlatokon végzendő utóképzését és ellenőrzését. Teljes egyenjogúságot követeltek a hadseregszervezést illetően is; az eddig tiltott fegyvernemek és fegyverek rendszeresítését: közepes- és nehéztüzérséget, páncéljárműves csapatot és főleg a repülőerők rendszeresítését.

Természetesnek tartották a már engedélyezett harci eszközök relatív szaporítását, valamint a tisztikar továbbképzését is. A hadianyag biztosítása területén korlátozás nélküli előállítást és tárolást, nyersanyagtartalék képzést, általában olyan mérvű hadiipari és általános felkészültséget, amely alapján három hónapig viselhető védelmi háború. A költségvetés tekintetében semmilyen korlátozást nem vállaltak.[114]

A leszerelés kérdésében megnyilvánuló német—olasz—magyar állandó kapcsolat és egyeztetett taktika szükségességét hangoztatta Curtius német külügyminiszter Károlyi Gyula külügyminiszterrel lezajlott 1931. május 22-i genfi találkozóján. „Felfogása teljesen fedi a mi felfogásunkat" — jelentette Károlyi. Curtius kívánatosnak tartotta továbbá „a német—olasz bizalmas jó viszony ápolását", amelyben „a mi közbenjáró szerepünkre is nagy súlyt helyez".[115]

Genfben 1931 májusától kezdve állandó érintkezés állt fenn a német és magyar katonai szervek között. Szeptemberben Curtius és a magyar leszerelési delegációt vezető Apponyi Albert gróf genfi megbeszélésein a két kormány megegyezett a leszerelési kérdésben való együttes cselekvésről. A részkérdésekben Frohwein tanácsos és Siegler ezredes állapodott meg. A leszerelési konferencián való együttműködés további részleteinek megbeszélésére novemberben magyar tisztek érkeztek az RWM-be. „Magyarországnak a leszerelési kérdésben azonosak az érdekei velünk, ezért a leszerelési konferencián természetes szövetségesünk lesz" — jelentette Frohwein Köpkének, a német Külügyi Hivatal egyik igazgatójának.[116]

1931 októberében a Népszövetség XII. közgyűlésén a leszerelési kérdések megbeszélései során Siegler ezredes a németek részéről eleinte ugyan kisebb tartózkodást érzett, amelyet a Magyarországnak nyújtott francia pénzügyi segítségnek tulajdonított. Érzése szerint azonban a német kételyeket sikerült észrevétlenül eloszlatnia. Jelentése kapcsán Röder Vilmos vezérkari főnök szükségesnek tartotta utasítani a berlini katonai attasét, hogy ha „ottani katonai körökben hasonló jelenséget észlelnek ... mutasson rá, hogy a francia tőkét és politikát éppen úgy nem zárhatjuk ki számításainkból, mint a németek maguk. Ezzel szemben semminemű katonai vagy politikai lekötöttségünk nincs, katonapolitikánk pedig a németekkel szemben mindenkor az eddigi teljes őszinteség álláspontján marad".[117]

A nemzetközi leszerelési konferencia 1932. február 2-án nyílt meg Genfben. A konferencián az Apponyi Albert gróf vezette magyar delegáció kormányutasítása a teljes fegyverkezési egyenjogúság elérését, s az Előkészítő Bizottság által összeállított lefegyverzési egyezménytervezet megtámadását tűzte ki célul.[118] A delegáció többségét katonai szakértők alkották, s összességében nagy

114 HL HM 1931. Eln. VI—1. 105 316 (1931. július 16.)
115 HL HM 1931. Eln. VI—2. Napi jelentés Károlyi és Curtius genfi találkozójáról (1931. május 22.)
116 PA AA Pol. Abt. II. Ungarn, Pol. 2. Bd. 4. Frohwein feljegyzése Köpkének a leszerelési kérdésről (1931. november 13.)
117 HL HM 1931. Eln. VI—2. 123 471 (1931. október 22.)
118 *Rózsai Ágnes:* i. m. 636. o.

aktivitást fejtettek ki. Siegler ezredes folyamatosan tájékoztatta a vezérkart a konferencia menetéről, az egyes bizottságok munkájáról, az ott felmerült javaslatokról, illetve közölte javaslatait a magyar állásfoglalások kidolgozására. Csupán 1932-ben több mint 60 jelentést küldött haza.[119]

A genfi német delegációt Heinrich Brüning kancellár vezette; a fődelegátus Rudolf Nadolny követet a Werner von Blomberg tábornok vezette katonai szakértői csoport segítette munkájában. A német delegáció 1932. február 18-án terjesztette elő fegyverkezési egyenjogúságát követelő javaslatait. Az eltérő érdekek miatt azonban konstruktív együttműködés nem alakult ki az üléseken, sőt 1932 nyarán és őszén a leszerelés kérdésében erőteljes konfrontációra került sor. Németország az egyenjogúság elismerését, a felszerelési egyensúly helyreállítását követelte azáltal, hogy a felfegyverzettek szereljenek le a német szintre, továbbá azt, hogy a békekötés korlátozó határozatai helyébe a mindenkire egyformán érvényes leszerelési konvenció lépjen. Enyhítésképpen kijelentették, hogy nem vennék teljesen igénybe az egyenjogúságot, e megállapításukat azonban nem pontosították.

A franciák vezette tábor nem gondolt a leszerelésre, azt még elvileg sem óhajtotta elismerni, s a leszereltek részére — némi lényegtelen enyhítéssel — érvényben akarta tartani a békeszerződések határozatait. Ezeket a konvencióba beépítve, s a leszereltek által önként elismerni tervezte. Konstantin von Neurath német külügyminiszter közölte a konferencia elnökével, hogy az eddigi megállapodások messze elmaradnak az 1919-es versailles-i ígéretektől,[120] ezért a jelenlegi helyzetben Németország a konferencián való mindennemű együttműködést az egyenjogúság elismerésétől teszi függővé; egyúttal elutasította a meghívást a szeptember 21-én kezdődő leszerelési büró tárgyalásaira.[121]

1932. július 20-án lezárult a genfi leszerelési konferencia első szakasza. A fél éven keresztül folytatott tanácskozások végeredménye mindössze egy „záró-jegyzőkönyv" volt, amely a teljes meddőséget leplezte, s csupán általános elvi megállapodásokat tartalmazott. Nem sikerült írásba foglalni még a további fegyverkezések tilalmát sem, továbbá az egyes államok hadierejének és hadianyagának számszerű korlátozását. A leszerelési konferenciától a magyar kormány nem remélt különösebb eredményt, mert érzékelte, hogy „a francia érdekkör egységes és eltökélt leszerelni akarásával szemben a világ egyéb államai nem tudtak a leszerelés érdekében összefogni".[122]

Az angol kormány memorandumban foglalt állást a német követelések ellen. Nem tagadta ugyan az egyenjogúság elvi jogosultságát, ennek határait azonban a leghatározottabban korlátozta. Véleménye szerint a versailles-i szerződés 5. szakasza mindenképpen mérvadó, s ennek határozatai csak közös megállapodások alapján változtathatók meg. Herriot francia miniszterelnök szeptember 16-án Gramat községben tartott beszédében kijelentette, hogy a német kormány de facto a Reichswehr felfegyverkezésére törekszik. A hadsereg modernizálására kívánt hadianyag, a milíciarendszer tervezett életbe léptetése és az ifjúság neveltetésére máris kiadott rendelet a német kormány militarista törekvéseit bizonyítja. Franciaország továbbra is ragaszkodik a versailles-i szerződés pontos betartásához. Papen kancellár interjúban válaszolt Herriotnak; nem

119 Csak szolgálati használatra! I. m. 303. o.

120 A versailles-i szerződés kilátásba helyezte, hogy a legyőzött államok leszerelése után a győztes országok is megegyeznek egymás között hadseregük és fegyverzetük lényeges csökkentésében. A flottára vonatkozó egyezménytől eltekintve egyezmény azonban nem jött létre, több állam — közöttük Franciaország — fenntartotta, ill. növelte háborús haderejét. Lásd: *Sz. Ormos Mária:* A fegyverkezés kérdése az európai diplomáciában Hitler hatalomrajutása után (1933—1934.) Századok, 1966/2—3. 403—404. o.

121 *Carl Hans Hermann:* Deutsche Militärgeschichte. Eine Einführung. München, 3. Auflage, 1979. 418. o.

122 HL HM 1933. VI—1. 9150. Emlékirat az 1933/34 Fr. évre. (Az emlékirat a megelőző évi, 1932/33 Fr. évre szóló emlékirat megállapításaira hivatkozik.)

a Reichswehr felfegyverzéséről van szó — hangsúlyozta —, hanem az egyenjogúság helyreállításáról. A felszerelési egyensúly pedig a többi államok leszerelésével érendő el. Ismételten kifejtette, hogy a németek a versailles-i szerződés 5. szakaszának hatályon kívül helyezését kívánják, s azt, hogy a létrejövő leszerelési konvenció keretén belül felszerelésüket „a nemzeti és szociális követelményeiknek megfelelően alkothassák, s . . . a felszerelési faktorok értékelés tekintetében is egyforma elbírálás alá essenek." Az inkriminált német rendelet pedig csak „az ifjúság testi megerősödését és a bajtársiasság fejlesztését célozza."

E nyilatkozatokkal egyidőben azonban az angol kormány élénk diplomáciai tevékenységet fejtett ki a németeknek a leszerelési konferencián való újbóli részvétele érdekében. Ezért Londonban tartandó konferenciára hívta meg a német, francia, olasz és amerikai képviselőket.

A berlini magyar katonai attasé e kérdést is megtárgyalta Schönheinz tábornokkal, a RWM Truppenamt „Völkerbundsabteilung" (Népszövetségi Osztály) vezetőjével, aki szerint a német kormány a londoni konferencián ragaszkodni fog az egyenjogúság elismeréséhez, s enélkül nem tér vissza a leszerelési konferenciára, illetve a büro tárgyalásaira. Amennyiben pedig a leszerelési konferenciát nélkülük folytatnák, „komolyan aktuálissá válna Németország Népszövetségből való kilépésének kérdése." A londoni tárgyalásokon a németek kerülni fognak minden konkretizálást — fejtegette Schönheinz —, mert az önként vállalt korlátozások Londonban, de a leszerelési konferencián is végzetes következményekkel járhatnak. A franciák ugyanis a konvenció határozványai betartásának ellenőrzésére a legszigorúbb rendszabályokat akarják elfogadtatni, amely meggátolná a titkos fegyverkezést, ennek napvilágra kerülése pedig megdöntené az ország nemzetközi megbízhatóságát. Ezért a németek egyenlőre tartózkodnak a nagyobb mérvű fegyverkezéstől, elhalasztják a Reichswehr átszervezését „. . . amíg a leszerelési konferencia csődje be nem áll. Persze a végtelenségig nem óhajtanak várni. Mindenesetre kerülni fognak minden provokációt és elsősorban a demilitarizált zónában nem tesznek semmit" — jelentette az attasé.[123]

1932. december 11-én a londoni konferencián megállapodás jött létre, amelyben az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Olaszország elismerte Németország és a leszerelt államok egyenjogúságát.[124] A megállapodás gyengítette ugyan a versailles-i hatalmak további érvelési lehetőségét, a németek számára ennek elismerése aláírása pillanatában csupán elvi jelentőséggel bírt. Nem tette lehetővé egyetlen német katona bevonultatását sem az engedélyezett 100 000 fő felett, mivel a jogegyenlőséget gyakorlatilag a fegyverzet mértékének valamennyi résztvevő számára megállapított időpontjára helyezte kilátásba. A versailles-i szerződés katonai előírásai továbbra is változatlanok maradtak; a 213. cikkely további érvényben maradása a feltételek megsértésének gyanúja esetén — a Népszövetség Tanácsának többségi határozata alapján — ellenőrző bizottság kiküldését, igazolódásuk esetén pedig katonai szankciók alkalmazását tette lehetővé.[125]

A genfi magyar delegáció továbbra is a német és magyar misszió egységes fellépését szorgalmazta. Pelényi követ és Siegler ezredes 1932. december 15-én Weizsäckernél járt, hogy 1933. január 23-ra mindenképpen biztosítsák a német és magyar kormány közötti megbeszéléseket, később esetleg az osztrák kormány bevonásával is. Az eddigi fegyverzetkorlátozási számok kemény követelése he-

123 HL HM 1932 Eln. VI—2. 122 512 Sztojákovics jelentése, 1932. okt. 6.
124 *C. H. Hermann:* Deutsche Militärgeschichte. I. m. 418. o.
125 *Sz. Ormos Mária:* A fegyverkezés kérdése. I. m. 403. o.

lyett bizonyos taktikai változásokat javasoltak, s a minőségi leszerelés vonatkozásában mérsékeltebb, az angolszász álláspontho közeledő pozíció elfoglalását ajánlották (pl. a 10,5 cm-es ágyúra a minőségi leszerelés továbbra is kívánatos, szükség esetén azonban mégis egyet lehet érteni a 15,5 cm-es legfelső kaliberrel).[126] 1933 január elején a miniszterelnökség megküldte Rőder Vilmosnak a francia és angol leszerelési javaslatok német véleményezését, amely általában fedte az egyenjogúság, a leszerelés és a biztonság kérdésében elfoglalt magyar álláspontot.[127]

1933 január 26-án Nadolny német követnél megbeszélésre gyűltek össze a német, a magyar, az osztrák és a bolgár delegáció vezetői, hogy megállapodjanak a leszerelési konferencián „tanúsítandó általános magatartás és a francia terv általános megvitatásával szemben tanúsítandó elvi magatartásban".[128] A megbeszélés eredményéről Masirevich követ értesítette az olasz delegációtagokat, akik eddig nem változtatták meg a magyar álláspontot nagyjából fedő álláspontjukat.[129]

1933. februárban nézetkülönbségek jelentkeztek a magyar delegáció katonai és polgári tagjai között. Ezzel magyarázható Siegler ezredes 1933. február 28-án Gömböshöz írt levele, amelyben Apponyi Albert grófnak a tárgyalásokon folytatott nézeteiről panaszkodik. Siegler szerint Apponyi azon a véleményen van: a nyugati országok kormányai nem tudnak kitérni közvéleményük nyomása elől, hogy a leszerelés terén közös megegyezéssel komoly csökkentéseket hajtsanak végre. „Felfogása szerint a közvélemény egy sovány eredménybe csak azon feltétel mellett nyugodna most bele, ha a további leépítésre ígéretet kap, amely ígéret betartását azután követelni fogja. Ezért hiszi, hogy a mostani leszerelési konferenciát továbbiak fogják követni, s innen ered a szakaszonkénti leszerelésben való hite. Ő eredménnyel akar hazatérni még ha csak kicsi is." Siegler szerint a világ még nem érett komoly leszerelésre, s a leszerelési konferencia nem vezet komoly leszerelésre; abban is kételkedett, hogy további konferenciák belátható időn belül összehívhatók lesznek. Ezért most nem szabad arra építenünk — érvelt Gömbösnek —, hogy beérjük egy kezdeti eredménnyel; arra kell törekedni, hogy már a jelenlegi konferencia megszüntesse a fegyverkezési különbségeket. Nem szabad elfogadni egy nem kielégítő megoldást, mert ennek terheit később és nehezebben lehet majd lerázni, mint a békeszerződések szigorú határozatait, amelyeket már többen igazságtalannak tartanak. „A kevés eredmény azonban a mi helyzetünkben rosszabb, mint a semmi eredmény, mert kevesebb kilátással jár, hogy azon belátható időn belül változtatni lehessen, mintha a mai helyzet maradna meg még átmenetileg."[130]

A leszerelési konferencia tárgyalásai kevés haladást mutattak; az ellentétek az 1932. december 12-i öthatalmi megegyezés ellenére továbbra is fennálltak; a megegyezés nem hozott enyhülést a német—francia viszonyban.[131] A konferencia egyre pesszimistább hangulatban folytatta munkáját, amelynek további menetét mind többen egyre kétségesebben ítélték meg. Különböző tervek merültek fel a konferencia elnapolására, amelyeket a német delegáció határozottan ellenzett. E helyzetet MacDonald Genfbe érkezése változtatta meg; március 16-án tervének váratlan ismertetésével elérte a konferencia további folytatását. Tervezete előnyét értékelve Siegler rámutatott, hogy általa háttérbe szorult a biztonság kiépítésén alapuló francia terv és „elvétetett a leszerelni nem akaró

126 PA AA Pol. Abt. II. Ungarn, Pol. 2. Bd. 4. Weizsäcker genfi jelentése (1932. dec. 16.)
127 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 017 (1933. jan. 5.)
128 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 032 Kivonat az 1933. jan. 26-i eseménynaplóból.
129 Uo. Siegler jelentése, 1931. jan. 28.
130 HL HM 1933. Eln. VI—1. A leszerelési konferencia gyűjtője (131. doboz.) 1933. febr. 28.
131 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 093 Siegler jelentése, 1933. márc. 5.

franciáktól ama lehetőség, hogy a tervüket — és különösen annak európai paktumát — ellenző országokra háríthassák adott esetben a konferencia sikertelenségének az ódiumát."[132] A MacDonald-leszerelési terv minden állam részére konkrét számokban állapította meg a haderő békelétszámát és hadianyagát s az így meghatározott hadseregszervezetre való áttérést fokozatosan, átmeneti szakaszokban vélte megvalósíthatónak. Az angol tervezet a francia leszerelési javaslattal ellentétben nem a biztonságot állította a felszereléscsökkentés előfeltételéül, hanem azt a felszereléscsökkentések végrehajtása útján vélte elérhetőnek.[133]

Tánczos lovassági tábornok, Masirevich rendkívüli követ és Siegler ezredes javaslatára 1933. március 23-án Nadolny német követnél a négy leszerelt állam delegációja egyeztette a MacDonald-tervezettel kapcsolatos állásfoglalását. Jóllehet az angol tervezet katonai vonatkozásai egyik leszerelt államnak sem feleltek meg teljesen, mégis megállapodtak abban, hogy „... avval szemben az általános helyzetre és a felelősség kérdésére való tekintettel pozitív álláspontot fogunk elfoglalni és lehetőleg minden kritikától tartózkodunk az általános vitában." Meghatározták a felszólalások sorrendjét, amely szerint elsőként a magyar delegáció, majd az osztrák, a bolgár és végül — hosszabb beszédben — a német delegáció szólal fel. Megegyeztek abban, hogy a delegációk felszólalásaikban megemlékeznek egymásról, a kisantant közös fellépésével szemben kidomborítandó „a leszerelt államok szolidaritását". Követelni fogják továbbá az egyenjogúság gyakorlati megvalósítását és a fegyverkezés számottevő csökkentését. A megbeszélésen Nadolny megismételte kormánya álláspontját, amely szerint Németország csak olyan leszerelési egyezményt ír alá, amely „kvalitatív téren azonnal meghozza az egyenlőséget, kvantitatív téren pedig egy arányos kiegyenlítést". Az értekezlet után a magyar delegáció még külön megvitatta a német delegációval a Comission Générale-ban Tánczos tábornok által tartandó beszéd előkészített szövegét.[134]

Az 1933 április 20-i miniszterelnöki konferencia kapcsán kiadott kormányutasítás a magyar delegáció általános irányvonalául továbbra is a németekkel és az olaszokkal való szoros együttműködést szorgalmazta. Hozzáfűzték azonban, hogy a német delegáció túl merev eljárása esetén a magyar delegáció vezetőjének idejében utasítást kell kérnie kormányától.[135]

1933 április végén—május elején a leszerelési konferencián kedvezőtlenebbé vált a légkör, mert a német belpolitikai események miatt Anglia fokozottabban támogatta a francia álláspontot,[136] s május közepére a konferencia az eddiginél is súlyosabb válságba jutott. A franciák és az angolok a Reichswehr feladására akarták rábírni Németországot. Egymást követték a németellenes határozatok; május 12-én pl. a Stahlhelmet és az SA-t is az engedélyezendő német haderő létszámába sorolták. A szavazás során csupán Magyarország sorakozott fel a határozatot ellenző Németország mellé, Olaszország és Ausztria tartózkodott a szavazástól. E magyar lépés rendkívüli elismerést váltott ki Berlinben. A budapesti német követ Kánya külügyminiszternél tett látogatása során kiemelte, hogy „a magyarok — akik egyébként mindig azonos álláspontonon voltak a leszerelés kérdésében a németekkel — a német politikai alakulatok jellegéről történt fontos szavazás alkalmával is mellettünk foglaltak állást".[137] 1933. má-

132 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 128 Siegler jelentése, 1933. márc. 17.
133 Emlékirat az 1933/34 Fr. évre. HL HM 1933. VI—1. 9150. 11. o. A MacDonald-tervnek a szárazföldi haderőre vonatkozó előirányzatait közli *Sz. Ormos Mária:* i. m. 409. o.
134 HL HM 1933. Eln. VI—1. Siegler jelentése, 1933. ápr. 3.
135 HL HM 1933. Eln. 105 211 A kormányutasítás pontosan körvonalazta a MacDonald-féle egyezménytervezet politikai részével kapcsolatos magyar álláspontot, illetve még egyszer pontosította a szárazföldi leszereléssel, a folyamerőkkel, a légierőkkel, a költségvetéssel és az ellenőrzéssel kapcsolatos magyar törekvéseket.
136 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 220 (1933. máj. 4.)
137 OL K 83 Berlini követség. Kánya külügyminiszter bizalmas levele Wettstein tanácsosnak. (Bp., 1933. máj. 25.)

jus 16-án Roosevelt elnök kiáltványában kijelentette, hogy az USA támogatja a MacDonald-tervezetet s az államokat a támadó háborúk kizárására és megnemtámadási paktumok kötésére szólította fel. E felszólítás nyomán előbb Hitler 1933. május 17-én a Reichstagban tartott híres „békebeszédében" fogadta el tárgyalási alapul az angol tervezetet, lemondva minden támadó fegyverről, majd a német delegáció utasítást kapott a MacDonald-terv megvitatására irányuló német készség bejelentésére.[138] A német törekvések a köztük és az angolszászok közötti feszültség csökkentésére, valamint a franciáknak a hadianyagcsökkentés kérdésében való nyílt színvallás tételére irányultak. Nadolny — a Hitler-beszéden túlmenően — nemcsak tárgyalási alapnak fogadta el az angol egyezménytervezetet, hanem a kötendő egyezmény alapjául is. Visszavonta a hadseregek egységesítése ellen beadott indítványt és kilátásba helyezte egyéb indítványok visszavonását.[139]

A magyar vezérkar 1933. június 1-én lezárt, az 1933/34 felriasztási (Fr.) évre szóló emlékirata a leszerelési konferencia munkájáról megállapította, hogy a majdnem másfél éve folyó leszerelési konferencia — a német egyenjogúság elvi elismerését kivéve — eddig semminemű gyakorlati eredményre nem vezetett a résztvevő államok három fő csoportjának ellentétes érdekei következtében. A francia főcsoport (Franciaország, Belgium, Lengyelország és a kisantant országok) beállítottsága alapvetően leszerelésellenes, törekvésük „saját felfegyverzettségük csorbítatlan fenntartása és fegyverkezési szabadságuknak teljes megóvása mellett volt világháborús és jelenleg csak politikai ellenfeleiknek, így főleg Németországnak, még azt a katonai ütőképességét is csökkentsék, melyet azoknak a békeszerződésekben annak idején meghagytak (a Reichswehr helyettesítése milíciával, a polgári repülés nemzetköziesítése, hatásosabb ellenőrzés stb.)".[140]

A fennálló helyzet revízióját követelő államok (Németország, Magyarország, Bulgária és az elégedetlen Olaszország) törekvése a békeszerződések katonai határozatainak hatálytalanításával a gyakorlati fegyverkezési egyenjogúság elérésére irányult, hogy azután — szabad megegyezés alapján — a felfegyverzett államok katonai ütőképességének bizonyos fokú csökkentését, illetve saját katonai erejük emelését érjék el.

A harmadik csoportba tartozó államok (Anglia, USA stb.) érdeke, hogy ne legyen háború, s a béke fenntartása se kerüljön túlságosan sokba; beállítottságuk ezért mérsékelten leszerelésmelletti és felszerelésellenes. A leszerelési konferencián arra törekedtek, hogy az állig felfegyverzett államok bizonyos mértékben csökkentsék katonai ütőképességüket, másrészt pedig meg akarták akadályozni a leszerelt államok katonai erejének növekedését.[141]

E törekvések azonban a genfi tárgyalásokon nem mutatkoztak meg ilyen markánsan. Az államok nem játszottak nyílt kártyákkal, valódi szándékaikat taktikázással leplezték, mert egyikük sem akarta magára vállalni a konferencia sikertelenségének felelősségét. A franciák minden csökkentés előfeltételéül biztonságukat állították be, s jól tudták, hogy teljességgel lehetetlen biztosítékaik teljesítése. Németország és Magyarország a minden állam fegyverkezési egyenjogúságán alapuló teljes leszerelést követelte, s tisztában volt azzal, hogy szomszédaik sohasem lesznek hajlandók az ő mértékükre leszerelni. Az emlékirat készítői szerint a konferencia sikerét rendkívüli akadályok gátolják, amelyek a

138 *Sz. Ormos Mária:* i. m. 414. o.
139 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 286. Siegler jelentése a leszerelési konferencia 1933. május 19—június 3. közötti állásáról.
140 Csak szolgálati használatra! I. m. 323. o.
141 Uo. 323—324. o.

tárgyalások során egyre kirívóbban jelentkeztek; „a konferencia eredményeképpen legfeljebb annyit érhetünk végül el, hogy a jelenlegi mérvű és módszerű honvédelmi tevékenységünket a jövőben remélhetőleg nyíltan folytathatjuk majd."[142]

1933. június 29-én a leszerelési konferencia második ülésszakát — elsősorban francia és angol kívánságra — október 16-ig elnapolták. A németek megváltoztatott taktikája — amely elfogadta tárgyalási alapul az angol egyezménytervezetet — a francia delegációt olyan konkrét döntések elé állította volna, amelyekben nem akart engedni. Minden halogatás ugyanis a versailles-i szerződés meghosszabbítását jelentette, s ezért egyezett a francia érdekkel. A konferencia elnapolása ellen csak Németország foglalt állást; a magyar delegáció ugyan támogatta a német delegációt, de tartózkodott a szavazástól. „Az elnapolás a mi szempontunkból is a legelőnyösebb" — jelentette Siegler, érzékeltetve egyúttal a német és magyar álláspont eltérését.[143] Hasonlóan nem talált megértésre Siegler részéről az 1933 júliusi berlini tárgyalásokon Hendersonnak átadott német memorandum sem, mert ezt „főleg a francia érdekcsoport által különösen erőszakolt biztonság és ellenőrzés kérdésében a francia álláspontnak szemben jelentős mérvű és Magyarország szempontjából határozottan hátrányos engedékenység és közeledés jellemzi."[144]

Siegler szerint Németország engedékenységének bevallott célja annak megakadályozása, hogy Franciaország a leszerelési konferencia esetleges kudarcának ódiumát Németországra háríthassa. Jelentésében kétségbe vonta a német taktika helyességét, mert Franciaország szilárdan tartja magát a leszerelést elutasító magatartáshoz, sőt az egyezmény elfogadását további követelésekkel igyekszik majd lehetetlenné tenni. Részletesen kimutatta, hogy a „támadó" fogalmának és az „ellenőrzés" rendszerének kérdésében tanúsított német „engedmények" nem felelnek meg a magyar érdekeknek.[145] Ugyanezt a kemény, engedményekre semmi hajlandóságot nem mutató magyar állásfoglalást rögzítette Röder vezérkari főnök a külügyminiszter részére készült, a leszerelési konferencián képviselt magyar irányelveket összefoglaló feljegyzésében.[146]

A Hendersonnak Berlinben átnyújtott német memorandumról az 1933. szeptember 13-i miniszterelnöki értekezlet foglalt állást. Határozata az agresszort illetően kimondta, hogy elvileg az agresszor merev meghatározása magyar szempontból továbbra is hátrányos; a magyar delegáció az olasz és angol delegációval együtt tágabb értelmezésű szöveg bevételére törekedjen. Amennyiben e két delegáció is az agresszor merev meghatározását fogadná el, a magyar delegáció a német memorandumban lefektetett álláspontot képviselje. Az ellenőrzés területén a magyar delegáció elvileg mindig a legenyhébb ellenőrzési lehetőség mellett foglaljon állást. Elve az egyoldalú ellenőrzés megszüntetése és a végrehajtásban minden államra kötelező azonos ellenőrzés. A magyar delegációnak határozottan elleneznie kell a békeszerződések által előírt eddigi helyzet megvizsgálását, s ez nem lehet feladata sem a létesítendő ellenőrzésnek, sem a leszerelési konferenciának.[147]

1933 szeptemberében Genfben folytatódtak a nagyhatalmak képviselőinek

142 Uo. 324. o.
143 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 350 Siegler jelentése, 1933. júl. 1.
144 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 423 Siegler jelentése, 1933. aug. 10.
145 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 423. (1933. aug. 10.) A „támadó" fogalmának meghatározását Németország hajlandó volt a francia és szovjet (Litvinov) megfogalmazásában elfogadni. „A magyar álláspont szerint a »támadó« fogalmának merev meghatározása... érdekeinknek sem politikai, sem hadászati szempontból nem felel meg." Az ellenőrzés terén Németország hajlandó volt az automatikus és időszaki ellenőrzés rendszerét is magáévá tenni, míg a magyarok „csakis a teljes fegyverkezési egyenjogúság gyakorlati érvényesülésén alapuló" olyan ellenőrzést fogadtak el, amely nemcsak a „leszerelt államok ellenőrzésének fenntartását és szigorítását célozza."
146 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 483 (1933. szept. 13.)
147 HL HM 1933. Eln. VI—2. 122 628 Értekezlet a miniszterelnöknél (1933. szept. 13.)

tárgyalásai. A formailag magánbeszélgetés jellegű tárgyalásokba nem kapcsolták be a kisebb hatalmakat, de a magyar delegáció szoros kapcsolatot tartott a franciák és németek között közvetítő olasz és természetesen a német delegációval. Amikor pedig a német delegáció körében többen úgy vélekedtek, hogy az olaszok magukévá tették a francia álláspontot, Siegler tábornok közvetítése állította helyre az összhangot a két delegáció között. A németek és franciák lényegében kitartottak eredeti álláspontjuk mellet, de mindkét fél bizonyos hajlandóságot mutatott egyezmény kötésére, jóllehet a másiktól vártak engedményeket. Október elején befejeződött a tárgyalások első szakasza, s a tárgyaló felek egymás nézeteinek megismerése után hazautaztak jelentéstételre és további utasításokért.[148]

1933 októberében felgyorsultak az események. Siegler október 11-én Schönheinz altábornaggyal hosszasan megtárgyalta a német delegáció és a többi nagyhatalom közötti tárgyalások részleteit, s már az ismét teljesen azonos német és magyar álláspontról jelentett.[149] Október 14-én Simon angol külügyminiszter a konferencia bürójában beterjesztett javaslata — amelyet Franciaország, az USA és Olaszország is elfogadott — az angol álláspont megváltozását és a francia követelésekhez való csatlakozását jelentette. Simon javaslata a leszerelést két időszakra osztotta, s a MacDonald-terv szerinti 5 év helyett 8 évre nyújtotta; az első időszakban történne a szárazföldi hadseregek egységesítése és az általános érvényű ellenőrzés bevezetése, amelynek eredményességétől függne a második időszakban végrehajtandó tényleges leszerelés és egyenjogúság megvalósítása. A javaslat szerint a már leszerelt hatalmak nem kezdhetnék meg azonnal a fegyverkezést.

A javaslat elfogadása után Németország visszavonult a leszerelési konferenciától és Japánnal együtt kilépett a Népszövetségből. Német katonai körök megítélése szerint 1933 október elején Genfben olyan helyzet alakult ki, amelyben a német birodalom „minden erőfeszítése ellenére" egyre jobban sarokba szorult. A Népszövetségből való kilépéssel dokumentálni akarta, hogy a leszerelés kérdésében nem enged álláspontjából „és elmúlt az idő, amidőn, mint eddig, Németországot jogaiból való engedékenységre lehet kényszeríteni". A próbaidő elteltével nem bíztak a franciák leszerelési szándékaiban, a konferencia eredménytelenségét pedig John Simon angol külügyminiszter magatartásának tulajdonították. Csalódást váltott ki az olasz támogatás elmaradása. Elhatározták, hogy a továbbiakban Németország csak az egyenjogúság elvén alapuló tárgyalásokon vesz részt. Miklós alezredes, az új berlini magyar katonai attasé azt is megtudta Stülpnagel ezredestől, hogy a tél folyamára tervezett Reichswehr fejlesztési és átszervezési terveket óvatosságból nem hajtják végre.[150]

Németország kilépése a Népszövetségből megnehezítette Magyarország helyzetét. Siegler szerint hiányozni fog „a legyőzöttek érdekeinek védelmében a legnagyobb súllyal rendelkező Németország. Ausztria és Bulgáriának legalábbis passzívnak nevezhető magatartása folytán érdekeink védelmében a legyőzöttek közül egyedül maradván, az esetleges tárgyalásoknál magunkra leszünk utalva." A német visszalépés kedvezőtlenül hat az olasz—német és angol—német viszonyra, illetve a magyar érdekek olasz és angol részről várt támogatására. Szerinte a megváltozott helyzetben is fenn kell tartani a leszerelési követelményeket (általános védkötelezettség, rövid szolgálati idő, a tényleges helyzetnek megfelelő állományok és hadianyag követelése). A tárgyalások folytatódása esetén a Simon-féle javaslatot még tárgyalási alapul sem lehet elfogadni — ta-

148 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 516 Siegler jelentése, 1933. okt. 4.
149 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 540. Siegler jelentése, 1933. okt. 16.
150 HL HM 1933. Eln. VI—2. 123 310 (1933. okt. 20.)

nácsolta —, s „azonosítani kell magunkat a német követelésekkel anélkül, hogy a németeket a leszerelési konferencia elhagyásában, még kevésbé a Népszövetségből való kilépésben követnénk".[151] A magyar kormány rendszeresen informálta a német kormányt a genfi tárgyalások menetéről.[152]

A német kormány a Népszövetségből való kilépését az 1933. november 12-i Reichstag-választásokkal erősítette meg, amelynek során már csak náci képviselők ültek a parlamentben. Ezek az események élénk diplomáciai jegyzékváltáshoz vezettek. Németország a leszerelési kérdéssel foglalkozó memorandumában (1933. december 18.) egyenjogúságot követelt, egyidejűleg azonban a haderő 300 000 fős korlátozását javasolta. Franciaország ellentervére Németország 1934. január 19-én foglalt állást.

1934. február 6-án Simon az angol alsóházban kifejezésre juttatta Németország egyenjogúságát a fegyverkezésben. A birodalom fegyverkezését erőteljesen ellenezték Belgiumban is: Brocqueville gróf miniszterelnök 1934. március 6-án a belga szenátusban kijelentette, hogy a német felfegyverzés feltartóztatásának egyedüli eszközét egy preventív háborúban látja. Mindezek ellenére a tárgyalások tovább folytak.[153] Megszakításukra 1934. április 17-én Franciaország részéről került sor, miután nyilvánosságra kerültek a német katonai költségvetés adatai. A német külpolitika hallani sem akart többé Genfről. A fegyverkezés kérdésében Németország azon az álláspontón van, hogy, tekintet nélkül Franciaország ellenkezésére, a 300 000 főnyi Hitler-hadsereg felállítását lehetőleg 1934. november 1-ig megvalósítja — jelentette Hennyey 1934 júniusában berlini megbeszéléseiről.[154]

*

Hitler 1933. január 30-i kancellári kinevezését követően a magyar diplomácia élénk aktivitást fejtett ki a magyar—német gazdasági és politikai együttműködés szorosabbra fonása érdekében. Gazdasági téren a kezdeti sikertelenségek után csak 1934 elején tapasztalható előrehaladás, melynek eredményeként Németország 1934-ben már 24%-kal részesedett a magyar összkivitelben.

A magyar—német gazdasági kapcsolatok szabályozásával egyidejűleg magyar részről egyre erőteljesebben jelentkezett a külpolitikai együttműködés szorosabbá tételének kívánsága. A magyar kormányt nyugtalanította a kisantant országok aktivitása és bizonyosságot óhajtott, vajon Németország nem jut-e gazdasági és politikai megállapodásra a kisantant országaival. Masirevich magyar követ már 1934. január 11-én Bülow német külügyminisztériumi államtitkárnál tett látogatása során felvetette: a magyar kormány német—magyar konzultatív paktum kötésével közös politika folytatására gondol a kisantant országok vonatkozásában. Mivel e magyar kezdeményezés egyáltalán nem illett bele a közép-európai befolyás megszerzésére irányuló német törekvésekbe, Masirevich javaslatát Bülow, majd egy héttel később Neurath külügyminiszter is elutasította, azzal az indoklással, hogy nem híve a felesleges szerződéseknek, s Németország Magyarországhoz fűződő kapcsolatai barátságosak, amelyet írásos biztosíték sem tud „szilárdabban megalapozni".[155]

1934 március közepén a német—magyar konzultációs paktum meghiúsulása és Gömbös közelgő római látogatása ismét némi idegességet vitt a két ország

151 HL HM 1933. Eln. VI—1. 105 540 Siegler jelentése, 1933. okt. 16.
152 HL HM 1934. Eln. VI—2. 121 582 Hennyey jelentése berlini megbeszéléseiről (1934. jún. 28.).
153 *C. H. Hermann:* i. m. 420. o.
154 HL HM 1934. Eln. VI—2. 121 582 Hennyey jelentése, 1934. jún. 28.
155 PA AA Geheimakten, Ungarn, Pol. 2. Neurath feljegyzése, 1934. január 18.

kapcsolataiba. Március 9-én Masirevich a római konferenciáról tájékoztatta a Külügyi Hivatalt: az olasz kormány arra a gondolatra jutott, hogy politikai területen demonstratív jelleget kölcsönöz a találkozónak, s azt kívánja, hogy Olaszország, Magyarország és Ausztria között fennálló szerződéseket valamilyen formában összekösse egymással. Magyarország szilárd elhatározása: nem lép be semmiféle exkluzív megegyezésbe, sokkal inkább azon fáradozik, hogy Németország számára nyitva hagyja a lehetőséget a megfelelő időpontban történő csatlakozáshoz.[156]

Olaszország a német—magyar kereskedelmi megállapodások ellenlépéseként — az 1934 márciusában Rómában megtartott gazdasági tárgyalások kapcsán — az olasz—magyar—osztrák kapcsolatok szorosabbra fonásával reagált. A német orientációjú Gömbös — mivel a német—magyar egyezmény a búzaexport vonatkozásában nem nyújtott kellő támogatást — elsősorban gazdasági megfontolásokból közeledett Olaszországhoz. Az 1934. március 17-én aláírt római jegyzőkönyvek ezen túlmenően azonban politikai együttműködést is rögzítettek, amelyek megerősítették Ausztria függetlenségét, bizonyos támogatást nyújtottak a magyar revizionizmusnak, s — a német befolyás gyengítése érdekében — az eddiginél szilárdabb keretet teremtett Olaszország közép-európai pozíciójának megerősítésére.[157] A gazdasági megegyezések mindenekelőtt Magyarország gabonaexportját kívánták támogatni; ellenszolgáltatásként Magyarország vámengedményt nyújtott és lényegesen kibővítette behozatali kontingenseit. Az egyezmény összességében bizonyos gazdasági javulást ígért mindhárom országnak; Olaszország részesedése a magyar külkereskedelemben két év alatt 7,8%-ról 13,6%-ra növekedett.[158] A német—magyar konzultatív szerződés kérdésének március 16-i, a római tárgyalások alatt történt ismételt felvetését a német diplomaták „rossz ízűnek és alibikeresés-jellegűnek" tartották.[159]

Bülow a budapesti német követnek küldött információjában meglehetősen ingerült hangot ütött meg. A Magyarország és Olaszország közötti konzultatív paktum ellen semmi kifogásunk nem lenne — írta —, de a Magyarország és Németország közötti szoros baráti viszonynak nem felel meg, ha most Magyarország, Olaszország és Ausztria olyan egyezményben találkozik, amelynek félreérthetetlenül Németországellenes éle van. A magyar kormánynak a konzultatív szerződés kötéséről szóló, Németországnak tett javaslatát nem a német—magyar viszony megszilárdításának lépéseként értékelte, hanem alibikeresésnek a római konzultatív szerződésben való szándékozott részvételre. Ne csináljon titkot abból — szólította fel Mackensen követet —, hogy a német—magyar viszony jövőbeni alakulását jelentősen befolyásolják majd a római konzultatív paktum gyakorlati kihatásai.[160]

Köpke, a német külügyminisztérium politikai osztályának vezetője az ügyről készített összefoglalójában leszögezte, hogy a Magyarországgal szembeni német politika csak általános irányvonallal rendelkezik, amely nem kötelezi őket minden egyes konkrét esetben pontos, precíz magatartásra. Mivel e kapcsolat a két nép érdekközösségének és szövetségének természetes kifejezője, kihatásai nem utolsósorban Magyarország magatartásától is függnek. Magyarország nem követelheti érdekeinek tekintetbe vételét Németországtól, ha ő figyelmen kívül hagyja a német érdekeket. A magyaroknak tisztában kell lenniük azzal, hogy ha a németek nem is szándékoznak politikai kombinációkba bonyolódni

156 Uo. Köpke összefoglalója a német—magyar konzultatív paktumról és a római konferenciáról (1934. március 26.)
157 *Ránki György:* i. m. 253. o.
158 Uo. 254—255. o.
159 PA AA Geheimakten, Ungarn, Pol. 2. Bülow 1934. március 10-i és 16-i feljegyzései.
160 Uo. Bülow információja Budapestre, 1934. március 19.

a kisantant országaival, ezen államokkal szembeni álláspontjuk nem azonos Magyarországéval és a német kereskedelempolitikát nem irányítják politikai szempontok, jóllehet — mint a Magyarországgal kötött legutóbbi gazdasági egyezmény mutatja — készek barátaiknak jelentős áldozatot hozni.[161]

1938—39-re Németország győzelmével befejeződött a nagyhatalmak versengése a Duna-völgyi térség gazdasági majd politikai hegemóniájáért. Pozíciója Ausztria bekebelezésével és Csehszlovákia feldarabolásával lényegesen megerősödött; befolyását egyúttal nem csupán bilaterális külkereskedelmi kapcsolatokra, hanem az országok gazdaságába történő behatolásra is alapozta. 1939-ben Magyarország összkivitelének 52,4%-a irányult Németországba, Németországból származó behozatala pedig összbehozatalának 52,5%-át tette ki. A magyarországi német tőkebefektetések az összes külföldi befektetések több mint 50%-át adták.[162] Gazdasági-politikai behatolását megkönnyítette, hogy a kezdeményezés a felkínálkozás Gömbös részéről indult meg.

A magyar katonai vezetés pedig — az ország kül- és belpolitikájának folyamataiba való egyre szélesedő befolyása és beleszólása révén — végül is a magyar—német politikai és katonai együttműködés elmélyítésén munkálkodott, s háttérbe szorították mindazon mértéktartóbb erőket, amelyek óvtak Magyarországnak a németek oldalán történő világháborús részvételétől.

Иштван Немет

К ВОПРОСУ ВЕНГЕРО—НЕМЕЦКИХ ВОЕННЫХ СВЯЗЕЙ (1928—1934 ГГ.)

Резюме

На рубеже 1920—1930 годов в интересах внешне-политической консолидации и еще более эффективного обоснования своих ревизионистских планов венгерское правительство наряду с развитием уже установленных связей с Италией сделало попытку наладить связи с Германией. Премьер-министр Венгрии Иштван Бетлен считал, что тактически сближение с Германией можно будет осуществить путем предложения посредничества между Германией и Италией. Однако так называемая «реализующая» внешняя политика Германии, связанная с именем Густава Штреземана, весьма сухо реагировала на венгерское сближение, преследовавшее целью установление более тесных двусторонних связей. После смерти Штреземана внешняя политика Германии, возглавлявшаяся канцлером Брюнингом, и министром иностранных дел Куртиусом, придерживалась среднего пути умеренных и осторожных требований. Поддержание со стороны Германии ревизионистских требований Венгрии и Италии повредило бы предусмотренному наращиванию немецкого влияния в юго-восточной Европе. Немецкие политики хорошо знали, что Германия может стать естественным центром притяжения юго-восточных стран в Европе лишь только тогда, если ни одна из них не будет чувствовать угрозы по отношению к ней. Поэтому в интересах осуществления своих экономических и политических целей Германия не оказала предпочтения Венгрии, более того, отказ от ввоза в Германию традиционных венгерских экспортных товаров вызвал разочарованием в венгерских правящих кругах и еще более усугубил венгеро—немецкие политические отношения. Острые дебаты проходили также и по вопросу немецкого национального меньшинства в Венгрии.

Единозначно безоблачной областью официальных венгеро—немецких связей являлись становившиеся всё более тесными военные контакты, которые с 1929—1930 годов, опираясь на всё возрастающее политическое влияние армии в обеих странах, а затем и приход к власти Гёмбёша и Гитлера — активно содействовали нормализации венгеро—немецких экономических и политических связей и установлению всё более тесных венгеро—немецких отношений, которые в конечном итоге ввергли страну в национальную трагедию. В формировании этой роковой политики руководящая роль принадлежала Дьюле Гёмбёшу, который с 1929 года в качестве министра обороны, а затем с октября 1932 года и как премьер-министр Венгрии — в соответствии со своей германофильской ориентацией настаивал на углублении также и военных связей.

161 Uo. Köpke 1934. március 26-i összefoglalója.
162 *Ránki György:* i. m. 346—347. o.

Интенсивному сотрудничеству обеих армий в области развития военной техники и вооружения препятствовало различие материальных, технических и научных возможностей партнеров. Они взаимодействовали в обмене программами и методами боевой подготовки, итогами смотров, войсковых учений и маневров, а также в области обоюдных командировок специалистов. Наиболее систематические связи были установлены между отделами разведки; в соответствии с соглашениями, заключенными в мае 1932 года, начался взаимный автоматический обмен информацией, касавшейся стран Малой Антанты, Польши, Франции и Советского Союза. Были созданы возможности также и для ответа на взаимно интересующие их вопросы.

Поддерживавшие постоянный контакт венгерская и немецкая делегации выступили с согласованной тактикой на начавшейся в феврале 1932 года Женевской конференции по разоружению где они ставили своей целью достижение полного военного равноправия.

István Németh

ZUR FRAGE DER UNGARISCH—DEUTSCHEN MILITÄRISCHEN BEZIEHUNGEN (1928—1934)

Resümee

In Interesse der außenpolitischen Konsolidation, der noch wirksameren Fundierung ihrer revisionistischen Pläne machte die ungarische Regierung um die Wende der 1920—30-er Jahre, bei einer gleichzeitigen Weiterentwicklung der vorhandenen Beziehungen zu Italien, den Versuch, die Verbindungen zu Deutschland auszubauen. Ministerpräsident István Bethlen meinte taktisch so, daß die Annäherung zu Deutschland durch die Vermittlung zwischen Deutschland und Italien auszuführen sei. Die mit dem Namen von Gustav Stresemann verbundene sog. Erfüllungspolitik reagierte jedoch auf die Annäherungen seitens Ungarns, die beiderseitigen Beziehungen enger zu knüpfen, ziemlich gleichgültig. Nach Stresemanns Tod betrat Deutschlands Außenpolitik unter Leitung vom Kanzler Brüning und Außenminister Curtius den Mittelweg, gemäßigte und vorsichtige Forderungen zu stellen. Die Unterstützung der revisionistischen Forderungen Ungarns und Italiens hätte gegen den geplanten deutschen Einfluß in Südosteuropa gewirkt; man wußte nun zu gut: Deutschland könne nur in dem Falle zum natürlichen Gravitationszentrum dieser Staaten werden, wenn sich keiner von ihnen bedroht fühle. Deshalb zog Deutschland im Interesse seiner wirtschaftlichen und politischen Ziele Ungarn nicht vor; noch dazu wurden die politischen Beziehungen zwischen Ungarn und Deutschland durch die Enttäuschung belastet, daß Deutschland abgelehnt hatte, die traditionellen Exportwaren aus Ungarn einzuführen. Es fanden auch zugespitzte Diskussionen über die Fragen der deutschen Minderheit in Ungarn statt.

Einen eindeutig reibungslosen Bereich der ofiziellen Verbindungen zwischen den beiden Staaten vertraten die immer engeren militärischen Verbindungen. Ab 1929—30, parallel mit dem wachsenden Einfluß der Armee auf die Politik beider Staaten, später dann mit der Machtergreifung von Gömbös und Hitler trugen sie dazu bei, daß die wirtschaftlichen und politischen Beziehungen normalisiert wurden. Durch die enger verknüpften Beziehungen zwischen den beiden Staaten wurde das Land in eine nationale Tragödie mitgerissen. In der Gestaltung dieser folgenschweren und verhängnisvollen Politik spielte Gyula Gömbös, — ab Oktober 1929 als Verteidigungsminister, ab Oktober 1932 als Ministerpräsident — die führende Rolle, der entsprechend seiner deutschen Orientation nach bemüht war, auch die militärischen Verbindungen zu vertiefen.

Eine intensive Zusammenarbeit beider Armeen in der Rüstungstechnik und -entwicklung wurde durch die unterschiedliche finanzielle, technische und wissenschaftliche Lage der Partner begrenzt. Es wurde im Austausch der Ausbildungspläne und -lösungen, der Besichtigungsbemerkungen bei Truppen- und Rahmenübungen und in bezug auf die gegenseitige Befehlsführung zusammengearbeitet. Zu einer weitaus regelmäßigen Verbindung kam es zwischen den Abteilungen des Abwehrdienstes: Im Sinne ihrer Vereinbarungen vom Mai 1932 lief der gegenseitige und automatische Informationstausch über die Staaten der kleinen Entente, über Polen, Frankreich und über die Sowjetunion an. Auch zur Erörterung der Fragen vom beidersetigen Interesse wurden Möglichkeiten geschaffen. Die ungarische und die deutsche Delegation, die miteinander ständig Kontakt hielten, traten auf der Genfer Abrüstungskonferenz im Februar 1932 mit einer vereinbarten Taktik auf, wo von ihnen die Durchsetzung der vollständigen militärischen Gleichberechtigung zum Ziel gesetzt wurde.